

17072
DISPUTATIO THEOLOGICA
DE
LEGIBUS

QUAM
IN ALMA ET ARCHIEPI-
SCOPALI UNIVERSITATE
SALISBURGENSI.

PRÆSIDE

P. ALPHONSO STADLMAYR
IMPERIALIS MONASTERII WEIN-
GARTTENSIS, ORD. S. BENEDICTI MO-
NACHO SS. THEOL. DOCTORE ET
Professore Ordinario.

Publice defendet

REVERENDUS RELIGIOSUS ET DOCTISSIMUS
F. BENEDICTVS VVIDER,
ANTIQUISSIMI MONASTERII TE-
GERNSEENSIS, EIUSDEM ORDINIS
PROFESSUS.

Ad diem 22. Maij Anno M. DC. L.

SALISBURGI,

In Officina CHRISTOPHORI KATZENBERGERI,
Typographi Aulici & Academici.

IN = 030005762

REVERENDISSIMO, PER-
ILLVSTRIBVS ET GENE-
ROSIS DOMINIS, DOMINIS

JOANNI FRANCISCO
METROPOLITANÆ SALIS-
BVRGENSIS, ET PASSAVIENSIS
Cathedralium Ecclesiarum
Canonico, &c.

JOANNI MAXIMILIANO
SERENISSIMI ELECTORIS BAVA-
riæ &c. Camerario, & Consiliario Au-
lico, Statuum Provincialium
Commisario, &c.

JOANNI CHRISTOPHORO
SERENISSIMI ELECTORIS BAVA-
riæ Camerario, & Consiliario
Aulico, &c.

LL. BARONIBUS A PREY-
SING, IN ALTENPREYSING,
*Kopffsburg & Huebenstem, Dominis in Hochen-
Aschau & Solthueben, Reicherspeyrn,
Greling & Saxenkham, &c. &c.*

FRATRIBUS GERMANIS
Dominis meis observandissimis.

REVERENDISSIME, PER
ILLUSTRES ET GENEROSI DO.
MINI DOMINI FRATRES, DOMINI ET
Patroni Observandissimi.

Olentissimū vul-
nus est, quod ipsa
medicina exulce-
rat, & suo velut
lenocinio in crude-
scit. Nos
profectò Tegerenses, diu ob-
ligati in manifestum devoti
animi pignus, meminisse Illu-
strissimi vestri Nominis sine
novo dolore nondum potui-
mus. adeò irritant solatia: nec
tempore mitigatus omnem
tactum

tactum refugit, & tractari nō
potest. Pretiosum Unionem
perdidimus, qui Illustrissi-
mum vestrū Sanguinem, no-
stræ Religioni, velut annulo
gemmam, sanctissimè illiga-
vit. Etiamnum Tumbæ Epi-
taphio inscriptum est; inter
pulcherrimas Naturæ & Vir-
tutis dotes Illustrissimum san-
guinem non tam dedisse de-
coris suffragium, quàm acce-
pisse. Amatis verò hanc glo-
riam, quia non tantum vestra
est affectu sanguinis sed vir-
tutis; ut compendio usus es-

se videar, in uno singulo-
rum gloriam expressisse, &
vel per doloris magnitudinē
amissum pretium æstimasse.
Atque hæc Præsul meus Re-
verēdissimus præcepit: istud,
quod pone subjicio, permisit;
ut tantisper naturæ etiam in-
dulgerem (quæ profectò si nō
præcipua, prima lex est;) utrin-
que pius, si majori ante Ordi-
ni satisfecissem. Ominosum
videri potuerat, pro ipsis fori-
bus in Leges, quas defendo,
offendere. Dominum meum
Affinem (quem Patronum di-

cerem, ob magna à puero in
me collata beneficia, nisi per
vos omnia potuisset) Virum à
vestris jam diu ijsque primis
Officijs, & nobilissimâ Hochē-
Aschauensis Dominijs Præfe-
cturâ, velut in Mantissam me-
cum rejicio; commendatione
neque mihi invidendâ, quia
Affinem: neque vobis negli-
gendâ, quia servum; cùm in u-
troque & observantiæ, & gra-
titudinis Legum devota seri-
es intercedat. Vive in a vitam
gloriam Illma Trias: & quæ vi-
vo P. F. JOANNE JACOBO, ve-

stro olim atque heu ! nostro,
velut beatum quoddam Mo-
notessaron in quadro stetit,
novo perennaturæ stationis
symbolo, vel per hæreditariæ
dignitatis terna fidera, SINE
OCCASU supra Mortalium le-
ges, sanguine & virtute feli-
citer eluctare. Salisburgi Die
19. Maij. Anno Christiano
M.DC.L.

*Reverendissimæ, Perillustrium Domi-
nationum VV. arum*

Devotissimus

*F. BENEDICTUS WIDER TEGERN-
SENSIS.*

DISPUTATIO THEOLOGICA

DE

LEGIBVS.

Proœminm.

DEUM Theologus velut proprium objectum considerat, **DEUS** principium est & finis. Principium à quo ut ceteræ res universæ, ita & leges ortum ducunt non est enim potestas nisi à Deo ad Rom. 13. & Isaia 33. Dominus iudex noster. Dominus legifer noster. Finis in quem, cum reliqua omnia, tum maxime rationalis creatura velut in aternam suam beatitudinem tendit, non otiose, sed humanis actibus; eos porro actus leges dirigunt. Nihil ergo ab instituto suo alienum faciet Theologus, si de Legibus disputet, non eo quidem animo, ac intentione, ut vel in ordine ad politicam gubernationem, civilem concordiam & pacem curet, hoc Jurisprudentes faciunt; vel in

A

natu-

naturalem tantum hominis felicitatem, conformes
rationi mores doceat, hoc Philosophorum moralium
est; vel denique ut in Ecclesiastica republica per le-
ges Pontificias ad externam sanctitatem & Eccle-
siasticos mores, Fideles instruat; id SS. Canonum
Interpretes Canonistae praestant: sed (quamquam su-
binde in dictis etiam omnibus legibus Theologus pri-
mariam originem, & ultimum finem altiore lumi-
ne inquirat) ut observatione legis velut mensura hu-
manarum actionum in ordine ad conscientiam & in-
ternam animi sanctitatem disponantur, ac dirigantur
homines in caelestem rempublicam, ibi demum ci-
ves inscribendi, ubi deinceps aeternum sint futuri fe-
lices. Ceterum in particulares leges, quid singu-
la jubeant, quid vetent, inquirere hujus institu-
ti non est, suis quoque locis explicantur; generatim
hic quatuor Capitibus in disputationem adducimus.
I. Legem in Communi. II. Legem Aeternam, & Na-
turalem. III. Legem Divinam, Veterem & Novam.
IV. Legem Humanam.

CAPVT PRIMVM.

De Lege in Communi

THESIS I.

Necessarium fuit Homini diuinitus legem dari.

S. D. contra gen: c. 114.

Mò natura ipsa deliquium pateretur, si exlex esset, tam necesse fuit, certâ lege ac gyro vallari abyssos, & legem poni aquis, ne transirent fines suos, Proverb. 8. rerum denique pene omnium inter se dissidentium pugnas ex æternâ lege, quâ iustum est, ut omnia sint ordinatissima componi. Aliter tamen rationali creaturæ, aliter cæteris rebus creatis lex data, spectabat id ad prudentiam summi Principis, non eodem modo regi omnia, sed conformiter suæ quodvis naturæ. Homo, quâ rationalis per cognitionem legem participat, sine cognitione res aliæ, ille per *consignationem luminis* ps. 4. v. 7. mentibus humanis impressi *directivum* accipit agendi principium, quo velut dominus suorum actuum sese liberè in finem moveat, irrationalis creaturæ per modum actionis, & passionis S. Th. 1. 2. q. 93. a. 5. & 6. accipiendo principia propriorum actuum, in suos singulorum fines naturali quâdam necessitate ab alio aguntur, & despotico imperio velut membra animæ, Deo obediunt, cùm liberis regatur imperijs homo.

Porro quia *lex iram operatur, & ubi non est lex, nec pravari-*

catio Rom. 4. felicius cum homine actum fuisse videri posset, si sine omni lege, suæ tantum libertati relictus viveret, poenarum ac mortis timore sublato. Sed hominem tollat necesse est, quisquis ab omni penitus lege hominem eximit; ipsum naturale hominis iudicium lex quædam est, dictans quid honestè faciendum, quid omittendum sit, & quamvis Deus absolute loquendo potuisset legem nullam dare, sicut potuisset creaturam rationalem omnino non condere, suppositâ tamen ejus creatione non potuit ipsi non legem scribere, non potuit facere, ut malum aliquod morale contra naturale iudicatorium rationis, quod à lege æternâ descendit, non esset. Demum finis, in quem est conditus homo, legis necessitatem satis declarat, ab eo enim cum naturâ suâ sit defectibilis, oportet sanè esse normam aliquam ac legem, juxta cujus ordinationem, fini suo conformiter operetur. Necessarium itaque fuit homini divinitus (unde scilicet omnis est legum auctoritas) legem dari.

THEESIS II.

Lex est ordinatio a rationis b ad bonum commune c àb eo, qui curam communitatis habet a promulgata e.

S. Th. 1. 2. q. 90. a. 4.

Legem aliqui à *legendo* deducunt, eò quòd scripto tradita Lex, aut tabulis incisa omnibus ad legendum proponeretur. alij à *deligendo* dictam volunt, sive quòd sit certa norma & regula *deligendi rectum*; sive quòd multorum consultatione, aut etiam ex multis, quæ possent constitui, una lex ad id, quod facto opus est, sit delecta. S. Th. q. 90. a. 1. à ligando derivat, quia obligat ad agendum, suisque nos tenet constitutis obnoxios.

a Lex est ordinatio, non qualiscunq̃ue, sed efficax, & quæ necessitatem aliquam ac obligationem affert ijs, quibus constituitur. Vis obligandi in lege ex iustitiâ legali oritur, hujus enim virtutis est respicere commune bonum ut proprium objectum, estque principaliter, & quasi architectonicè. S. D. 2. 2. q. 58. a. 6. in Principe, in subditis autem secundariè, & quasi administrativè. Itaque admonitio, petitio, item leges consultoriæ, etsi ordinent aliquid, veram tamen rationem legis non habent sed similitudinem tantum (nisi fortè legis nomine comprehendas omnem providentiam Principis circa gubernationem reipublicæ, tunc enim etiam consilia in legibus esse fatebimur) deest enim in his efficacia & vis obligandi. Præceptum quoque cum ex alijs capitibus, tum hinc ex eo à propriâ ratione legis excluditur, quòd ejus obligandi vis propriè non à iustitiâ legali, sed ab obedientiâ provenit, unde etiam obligationem personalem non communem inducit.

b Sunt, qui legem solius voluntatis actum esse contendunt: alij voluntatis simul & intellectûs esse volunt. Nos cum S. D. formaliter & secundum essentiam ad intellectum, practicum spectare dicimus, quamvis præsupponat actum voluntatis. Movet sanè voluntas, ut ceteras potentias applicando ad sua qualvis officia, ita & intellectum ad operandum, & ex affectu iustitiæ legalis vult, ut efficaciter ordinet quid faciendum sit, quid fugiendum, ipsa tamen nihil ordinat, nihil præscribit, sicut nihil cognoscit; & ideo ad legem quidem necessariò præsupponitur, at legem formaliter non constituit. Imperare, dirigere, ordinare &c. proprium legis est, at totum istud formaliter intellectûs opus est, non voluntatis, ergo etiâ ipsa lex. Inquis efficaciter imperare & obligationem inducere legis est, at obligatio & efficacia à voluntate est, ergo & lex. Oppono: liberè operari cujuscunq̃; humani operis est, omnis etiam libertas à voluntate est, an ideo quodcunq̃; humanû opus formaliter ad voluntatem quoq̃; spectare dixeris? nō certè, sed causaliter & radicaliter tantum; & licet omnis libertas à vo-

luntate sit, non ideo alibi nulla est, quamquàm alibi nisi à voluntate derivata esse non possit. Itaque efficacia imperij causa & radix sit aliquis voluntatis actus, ipsum formaliter imperium efficax non est. Cùm proinde Jurisconsultus quoque placita & arbitria Principum leges vocat, & quod principi placuit legis vigorem habere dicit, legem per causam non per formam definit, quæ demum cum imperio advenit. & hinc est, quòd etsi quis quomodocunque noverit superiorem optatissimè aliquid velle, non teneatur parere, donec præceptum ponatur. Ad quem autem intellectus actum spectabit lex? an ad Eubulæ, cujus est benè consultare de medijs? an ad Synefis, cujus est rectè judicare? dico ad neutrum, sed ad distinctum ab his actum prudentiæ gubernativæ, cujus officium est legibus multitudinem regere. 2. 2. q. 97. a. 11. *imperium* scilicet, quod rem perficit non tantum consultando, non etiam tantum judicando, aut *absolute intimando per verbum indicativi modi, sed movendo aliquem ad hoc quod præcipitur per verbum imperativi modi* 1. 2. q. 17. a. 1.

o *Leges nempe ad communem Reipublica salutem sunt accommodanda* Arist. 4. polit. c. 1. & Tyrannus proprium, bonus Princeps commune bonum quærit, hoc enim finis est legislativæ potestatis. Non ergo proba lex est, quæ cum detrimento reipublicæ, ultimatè in privatum tantum bonum Principis fertur S. Th. 3. de regimine Principum c. 11. *non enim* ait Arist. 3. politicorum: *regnum est propter regem, sed rex propter regnum.* Non etiam illa, quæ corporale cum damno spiritualis boni, aut partis cum detrimento totius quærit, non denique illa, quæ sub formâ quidem generali datur, sed in odium certæ personæ, nisi ex justâ & publicâ causâ id fiat. ubique enim ratio communis boni deficit: unde nec ad sui observantiam obligat in conscientiâ. in dubio tamen pro ipsâ & Legislatore præsumitur. Quid autem si Princeps ferendo legem nullo modo intendat bonum commune, sed tantum privatum? peccabit sanè tunc Princeps contra officium suum agens; si tamen lex
re.

revera sit reipubl: utilis, personalis illa prava intentio inter-
nam legis substantiam nihil evertet, quando teste S. Aug. 1.
de lib. arbit: c. 5. etiam *bona lex à non bono ferri potest*, neque
debent subditi sequi animum Principis, qui per legem non
proponitur, sed exequi id quod præcipitur. Unde etiam re-
proba intentio judicis non refert ad valorem sententiæ, si illa
æqua sit. Aliud dicendum, si ne obligandi quidem volunta-
tem haberet Princeps, tunc enim lex non obligaret, nisi forte
per accidens ratione conscientie erroneæ. Cum lege naturali
prospicitur ipsi homini de tuenda propria vitâ, lege divinâ de
procurandâ propria salute, lege civili de commodo Minorum,
Militum, de ærario Principis &c. etiam tunc bonum commu-
ne sed mediâtè promovetur, ejusmodi enim leges etsi imme-
diâtè videantur spectare bonum privatum, ultimatè tamen &
finaliter ordinantur ad bonum commune, quo etiam sensu di-
citur, quòd expedit reipubl. ut cives sint locupletes, ut nemo
malè re suâ utatur &c. Neque tantum in commune bonum,
sed etiam ad communitatem legem ferri oportet, est enim
actus prudentie gubernativæ, quæ multitudinem spectat; &
commune bonum communitatis est, unde qui communi bono
ordinando aliquid præscribit, communitati præscribit, saltem
quâ omnes obligat ad servandam talem vel talem immunita-
tem, his aut illis concessam, *iura non in singulas personas, sed ge-
neraliter constituuntur*. l. jura 2. ff. de legibus, quamvis non
sit necesse directè & totaliter pro totâ communitate semper
leges dari, sufficit aliquando directè ad partem communitatis
ferri v. g. nobiles, artifices, plebeios &c. nam etiam hi vel ra-
tione muneris, officij vel conditionis, universalitatem quan-
dam sortiuntur, atque extra personarum singularitatem ut sic
exeunt.

d Neque enim cujuslibet ratio est factiva legis q. 90. a.
3. sed cum lex sit commune præceptum l. 1. ff. de leg. cui
omnes obtemperare convenit, circa commune bonum &c re-
quireret in ferente ipsam, non qualemunque præceptivam po-
testa.

testatem, sed talem quā possit omnes obligare, & communitati imperare. Explico: duplex est præceptiva potestas, alia dominativa, alia jurisdictionis: prior illa est circa personas privatas, & partes communitalis absolute imperfecta, quæ sibi invicem sufficiens subsidium & juvamen non præstant, quo indiget humana societas ad suum finem suamque conservationem; oritur ex ipso jure naturæ aliquando, alias etiam ex pacto, contractu, voto &c. qualis est patris in filium, mariti in uxorem &c. posterior autem ista jurisdictionis respicit communitatem perfectam. illa ut plurimum ex virtute obedientiæ, pietatis, aut justitiæ obligat; ista ex justitiâ legali obligat, tendit in bonum communitatis, ad quam etiam coercendam amplissimâ potestate pollet, cum illa, secluso contractu aut pacto, ferè in bonum habentis ipsam cedat, limitatam exercens in cogendo potestatem. Itaque ad leges ferendas non illa dominativa potestas sufficit, sed ista jurisdictionis requiritur, eaque suprema, & ut vocant, quæ est meri imperij, vel existentis in gradu proximo, nam & Judices ordinarij jurisdictionem habent, potestatem tamen leges ferendi non habent qui porro habeant saltem quoad humanas leges. dicendum infrac. 4.

e Promulgatio quoque de ratione legis est, nam lex essentialiter præceptum & imperium publicum est, quod sine intimatione & quali quali promulgatione intelligi nequit. Falluntur ergo, qui ex parte subditorum tantum promulgationem requiri volunt, ut scilicet per hoc populo innotescat, cum planè sit essentialis ex parte ipsius legis, cujus naturam per nomen principaliter importatam integrat. Est nimirum lex compositum quoddam morale ex duplici physico actu, uno immanente scilicet interno imperio, altero transeunte, externâ nempe promulgatione constitutum. At si hoc ita est: quomodo lex est actus solius intellectûs? quomodo in legislatore & non potius in præcone? quomodo cum promulgatio transeat, lex manet? ad 1. solius intellectûs, non tamen nudè
spe-

spectati actus est lex, sed intellectus intimantis, quantumvis intimationem per aliam potentiam, imò alium omninò hominem exequatur: illi potentiae simpliciter tribuendus est actus, ad quam pertinet secundum id quod perfectissimum in ipso est. ad 2. dico, promulgationem etiam moraliter in legislatore esse, juxta tritum illud in moralibus, quod quis per alium facit, per seipsum facere censetur. ad 3. transeat licet actualis promulgatio; & in hominibus legislatoribus cesset ipse actus intellectus, & imperium, manebit lex ait S. D. a. 1. ad 2. quia adhuc *habitualmente ratione tenetur* manebit denique in signo, scripturâ ac litteris &c. Ceterum cum promulgationem legi essentialem dicimus hic non determinamus, qualem eam esse oporteat, quod alibi disputandum erit, sed quamvis intimationem intelligimus, quæ juxta naturam cujuscunque rei ad quam lex pertinet, aut potestatem ferentis legem sufficiat ad hoc, ut secundum legem aliquid esse vel fieri debeat, quâ ratione etiam S. D. q. 93. a. 5. & 6. ipsam impressionem inclinationis naturalis, & directivi principij in operando omnibus hominibus insitam (nam etiam illud publicum est quod omnes sciunt) promulgationem quandam legis æternæ, cui subjacent, vocat.

THESIS III.

Lex esse non videtur, quæ justa non fuerit.

q. 96. a. 4. ex S. Aug.

UT justa sit lex, debet & *iusta* & *juste* præcipere: nempe & materiam, & modum ferendæ legis, oportet justum esse. Justa præcipiet, si *religioni*, si *discipline* conformia, si *saluti* proficua, aut certè his non contraria jubeat. Juste præcipiet, si ita feratur, ut observet modum justitiæ, in fine quidem legis,

lis, feratur nempe boni communis causâ: in legislatore autem commutativâ, ut ne excedat potestatem ferentis; in formâ denique ferendi, distributivâ, secundum æqualitatem proportionis imponendo subditis onera cit: a. 4. Debet itaque lex, ut religioni congruat, *honestâ* præcipere, id est, non mala ex objecto, sed bona, unde quidquid lex jubet, vel bonum esse supponit, vel facit. Lex etiam civilis permissiva actûs mali honesta est, non enim fertur in actum ut operabilem, sic enim iste obligationis honestæ capax non est, sed ut permissibilem, quæ permissio honesta est & rationabilis, vitandâ majoris mali causâ. Rursus, ut disciplinam, quâ ab ipsâ naturâ instituti sumus, observet, debet lex *iusta & possibilia iube-
re*, contrarium contra naturam esset. Iusta intelligo hoc loco (ne idem sapius repeteret Isidorus in assignandis conditionibus legis) communia, æquum sanè est, ut *qui sentit commo-
dum sentiat & onus*, cùm ergo commune bonum omnes sentiant, justum erit communia quoque esse onera, neque ab his sine causâ exceptionem fieri. Possibilia neque spectatâ ipsâ naturâ, aut consideratis adjunctis loci, temporis, consuetudinis &c. nimis difficilia. unde ipse Deus quæ supra naturæ sibi relictæ vires præcipit, per adiutorium gratiæ possibilia facit. Denique ut salutî proficiat, debet lex præcipere *necessaria* ad remotionem malorum, *utilia* ad conservationem bonorum, S. D. q. 95. a. 3. His conditionibus nisi lex constet iusta non est, nec obligat in conscientiâ, quòd si lex peccet ex materiâ quia ipsa inhonesta est, ne licet quidem obtemperare legi, obedire oportet magis Deo quàm hominibus, aliàs aut si ex modo tantùm peccet, dummodo si iniustitiæ non coopereris, potes ipsi obtemperare, quoniam potes cedere juri tuo; imò aliquando per accidens ratione scandali &c. teneris obedire. quod intellige si certa sit legis iniustitia, in dubio enim, ut supra, pro lege & legislatore præsumitur; altiore scilicet eum consilio regi, & habere rationes universales occultas subditis, profectò nimia aliàs licentia daretur.

non parendi legibus, quando nunquam deerunt, qui apparentibus rationibus legem quamvis iustam in dubium revocent. Aliæ conditiones legum sunt ut sint scriptæ, cognitæ faciles, à populo acceptatæ &c. sed hæ quia non ita ad leges saltem universim acceptæ, essentiam spectant, proprijs locis commodius tractantur. De perpetuitate legis an illa de essentia sit legis disputatur, videtur dicendum, quod perpetuitas non ita est essentialis legi, ut simpliciter loquendo sine eâ lex esse non possit, quod multi deducunt ex lege Prætoriâ & Bullâ Cœnæ, quæ ante Gregorium XIII. non perpetuò, sed per annum tantum obligabat, est tamen sanè de ratione legis velut ejus proprietas; ortum habet potissimum ex communi bono cui leges prospiciunt. refertur multiplex. 1. ex parte ferentis quia illo mortuo ipsa non moritur cap. finali de officio legati. sed etiam post mortem durat, non ita præceptum quod cum præcipiente expirat. l. mandatum 15. C. mandati. 2. ex parte subditorum, quia non solum præsentibus obligat, sed etiam perpetuò futuros quamprimum incipient esse partes hujus communis cui lex est lata; unde observant, quod excommunicatio lata per sententiam generalem quæ vim habet præcepti, tantum comprehendit eos qui jam sunt subditi quando præceptum fertur, cum excommunicatio lata per statutum, seu leges, omnes qui etiam in futurum incipient esse subditi. 3. ex parte quoque materiæ & causæ, dum lex durat, quamdiu ejus materia aut causa durat &c. Perpetuitatem legis rectè commendavit, qui dixit: *civissimas esse respublicas quaquam minimum mutant in legibus.*

T H E S I S IV.

*Actus Legis sunt præcipere, prohibere
 a permittere b punire c.*

q. 92. a. 2.

ITa proprium, ita commune est omni legi obligationem inducere subditis, ut omnis obligatio ab aliquâ lege sit, omnis lex cum aliquâ obligatione. Sanè votum, promissio, pactum &c. etsi supponant aliquam actionem humanam voluntatis nempe aut paciscentis, eâ tamen suppositâ demum ex lege obligant, *si quid vovisti Domino, ne moreris reddere.* & omnem obligationem quæ ex contractibus oritur, esse vel naturalem vel civilem, quia ex jure naturali vel civili; habetur ex textu cum gloss. in l. cum amplius ff. de regulis juris. Obligatio nem porro derivant leges in subditos ferè quadrupliciter (quod non intellige de singulis generum legibus, sed de generibus singularum legum) secundum vim quidem directivam quam habent in actus humanos 1. præcipiendo bonos. 2. prohibendo malos. 3. permittendo indifferentes. 4. juxta vim quam habent in transgressores, ipsos puniendo, aut certè timore poenæ à transgressione cohibendo.

a Ex eo quodd lex præcipiat actus bonos, prohibeat malos, orta est celebris illa divisio legis in *affirmativam* & *negativam*, quarum ea est vis ut prior illa obligare dicatur *semper* sed *non pro semper*, posterior ista & *semper* & *pro semper*. utraque scilicet semper obligat, quia lex est perpetua. sed quia non singulis momentis tenemur operari illud bonum quod lex jubet, semper autem tenemur non operari malum, quod lex vetat, hinc ista etiam pro semper obligat non illa.

b Permissio in lege duplex intelligi potest. una negativa quæ oriri concipitur ex ipsâ negatione utriusque præcepti & *affir.*

affirmativi & negativi, quod enim nec præcipitur nec prohibetur, id liberum permitti censetur. alia positiva, quæ tunc est, cùm permissio positivè per legem decreta est.

Per-

missio negativa non est actus legis, neque enim potestatem, legislativam requirit; sed positiva tantum non quæ permittit, sed quæ præcipit magistratibus, publicis ministris, alijs &c. ut aliquid permittant, neve aliquid agentem vel petentem repellant, impedian, puniant, sic enim non aliter inducit obligationem, sine quâ lex nulla est. Materiam permissionis assignat S. D. actum ex genere indifferentem. item minus bonum, denique parum malum. Indifferentem aliquem & minus bonum actum, bonum tamen, omnes leges permittunt, quod per se patet. Parum malum etiam humana lex civilis permittit, non quidem deobligando à culpâ, sed à pœnâ, nec malè, majoris boni publici causâ, juxta illud Matthæi 13. *ne fortè eradicantes Zizania, simul eradicetis & triticum*, voco autem parum malum non absolute & per respectum ad Deum, sic enim utique grandia sæpè mala sunt quæ permittuntur, sed in ordine ad majus bonum publicum, quod lex civilis spectat.

At nonne talis lex peccati causâ erit? Non, non quidem directa, quia nec positivè in malum inducit, nec illud intendit, sed potius majora mala impedire quod bonum est: non etiam indirecta, quia vel non debet, vel non potest impedire, unde nec occasionem activam præbet, sed permittit scandalum passivum.

c Ex vi coactivâ legis hic actus provenit, & malos afficit, hi enim legi subsumuntur velut coactum cogenti. Protervi scilicet & ad vitia proni verbis de facili moveri non possunt, necessarium ergo fuit, quod per vim vel metum pœnæ cohiberentur à malo S. D. q. 95. a. 1. Punit autem lex aliquando quidem immediatè infligendo pœnam, ut contingit in legibus imponèntibus censuras, irregularitates aut alias inhabilitates ipso facto incurrendas; aliàs mediatè & remotè quando in virtute legis aliquis movetur & obligatur ad infligendam pœnam;

quod totum in lege divinâ & humanâ clarum est; in lege naturali non item; verum etiam illa punit *cogitationibus se invicem accusantibus* ad Rom. 2. & licet non taxet modum seu quantitatem poenæ (quod ad decretum liberæ alicujus voluntatis spectare videtur sive Dei quantum ad poenas præsertim futuræ vitæ, sive legislatorum quantum ad eas poenas quæ in hoc foro imponuntur) sufficit, quod ut dicit S. Aug. 1. confess. *omnis animus inordinatus poena sit sibi*. sed si punire est actus legis, an etiam legis actus erit præmiare? negat hic S. D. ad 3. & rectè: lex cum suis actibus à potestate jurisdictionis procedit, nec justè punit aut imperat, qui jurisdictionem non habet, at præmiare sine jurisdictione quisvis potest. Sed nec ex condignitate ad præmium quæ consequitur omnem actum bonum, sicut condignitas ad poenam, omnem actum malum satis probatur præmiare esse actum legis; nam condignitas poenæ sequitur vi legis ad actum malum, qui scilicet etiam malus non esset, si lex non esset; non ita condignitas præmij, quia nempe actus bonus esse potest, & de facto multi sunt, et si præcepti non sint. Quod si potestate publicâ præmia decernantur, favores & privilegia concedantur; formaliter hoc proveniet non ex potestate jurisdictionis, sed ex potestate dominij alti cujus est agere non præcipere, quo respubl. vel Princeps facultatem habet administrandi vel dispensandi jura ac bona reipub: quamquam etiam hæc potestas non derivetur in subditos nisi per legem, quâ præcipitur, ut is, cui datum est præmium, facta gratia &c. imperturbatè eâ utatur, & sic tantum privilegij quoque concessionem non aliter ad legis actum admittimus. Eodem planè modo de potestate mutandi dominia rerum per legem præscriptionis ratio inaberis. Alios adhuc legis actus v. g. constituere medium in materiâ virtutis, statuere formam in humanis actionibus, taxare prætia rerum &c. ad prædictos faciliè revocabis.

T H E S I S V.

Effectus legis est facere bonos eos quibus datur.

q. 92. a. 1.

L Ex subintravit, ut abundaret delictum ad Rom. 5. quomodo
 Ergo verum erit legis esse facere homines bonos? Nimirum hoc non ex lege, sed hominum vitio accidit, etsi enim malum morale non esset si lex non esset, ipsa tamen *lex sancta & mandatum sanctum & bonum* ad Rom. 7. ipsi autem homines iniusti & mali, qui quod lex bene statuit, malè transgrediuntur. Igitur lex quantum ex se est intendit & ordinando ac dirigendo facit bonos eos quibus datur, non tantum secundum virtutem boni civis, sed etiam boni viri: *de virtute enim & vitio publicè cogitant quicunque curam habent bene instituendi civitatem* ait Arist. 3. polit. c. 6. Et sanè finis reipublicæ (ut de civilibus legibus loquamur, cum de reliquis dubium esse non possit) politica felicitas sine honestis moribus esse non potest, unde necesse est ut ad bonum morale, quod est bonum simpliciter, per se tendant, & sic subditos simpliciter bonos faciant, non ita quidem quod singulæ leges, intra genus moralis honestatis, omnem moralem bonitatem inducant, sed quævis tamen lex in certo gradu ac genere respectu alicujus particularis finis v. g. lex justitiæ faciat homines justos, temperantiæ temperantes &c. omnes denique quæcunque leges collectim sumptæ in omnigenere faciant subditos bonos. Nec obstat dictis. 1. legem humanam aliquando etiam actu malo impleri posse, ut si eleemosynam imperatam ex vanâ gloriâ præstes. Imò 2. legem humanam etiam permittere actus malos. Respondeo ad 1. in actu humano multa esse, ipsum quoque non reputari bonum, si in aliquo deficiat, bonum enim ex integrà

tegrâ causâ, malum ex quolibet defectu; quid ergo mirum, si actus quoad substantiam & quâ à lege venit bonus, & ita quantum est ex lege bonum etiam reddat habentem, qui idem ex pravâ intentione operantis fiat simpliciter malus, certè nō id legis sed operantis est vitium. Ad 2. patet ex dictis: lex enim permissiva respectu ejus cui permittit non est lex, sed respectu eorum tantum quos obligat, & sic sicut ipsa honesta est, ita honestè imbuet eos quibus datur.

CAPVT SECVNDVM.

De Lege Æternâ & Naturali.

THESIS I.

Lex æterna est ratio divinæ sapientiæ a secundum quod est directiva^b omnium actuum & motionum in bonum publicum totius universi quod est gloria Dei.

q. 93. a. 1.

* **B**ONUM publicum unius communis aut regni Princeps curare potest, totius universi nemo nisi solus Deus, cujus lex & sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter Sap. 8. Illa ergo ordinatio illa regula generalis & ratio practica totius dispositionis & gubernationis universi sub unâ ratione boni publici gloriæ Dei, quam Deus ab æterno (divina enim ratio nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum) in se concipit, cui conformari suo tempore debent res creatæ, vocatur *lex æterna*. Legem hanc sive universim in omni suâ latitudine spectes, sive particulariter ut rationali tantum creaturæ datam, sed se-
cundum.

eundem statum æternitatis consideres, semper aliam non nihil esse à lege ex S. D. descriptâ, deprehendes. Si enim priore modo accipias, etiam ad irrationabilia fertur, nam & ijs Deus *præceptum posuit, & non præteribit*, Pl. 148. quæ tamen propriè legis, & obligationis capacia non sunt. Si posteriore, promulgatio huic legi deest, etsi enim S. Th. ad 2. hic eleganter describat aliquam hujus legis promulgationem jam inde ab æterno in curiâ divinitatis factam, cum primùm nempe est expressa verbo æterno, & scripta in libro vitæ. sanè tamen hic promulgandi modus alterius rationis est, quàm ut imperium publicum constituat. Dicimus proinde legem æternam tunc demum completam legis rationem accepisse, cum rationali creaturæ est promulgata, atque adeò Deum non ab æterno, sed ex tempore propriè legislatorem dici.

b. Hinc in Deo distinguas licet ratione legem æternam. 1. ab Ideis, hæ enim si speculativæ sint, necessariò in Deo sunt, & ante quodcunque voluntatis divinæ decretum, de creaturis etiam possibilibus tantùm, cum lex liberum Dei actum dicat, & non nisi res futuras contingat, si autem sint practicæ & velut exemplaria ac rationes rerum omnium aliquando à Deo producendarum, adhuc à lege distinguuntur, non solum quia lex supponit rem in esse jam constitutam, circa cujus deinceps directionem occupatur, ideæ autem circa rem ut primum creabilem versantur, sed multò maximè quia lex subditis scribitur, ut secundum eam operentur, ideæ ipsum Deum & artificem respicit, ut eam in operando sequatur. 2. à divinâ providentiâ nam etiam ab hac distingui docet S. Th. de verit. q. 5. a. 1. ad 2. *providentiâ in Deo propriè non nominat legem æternam, sed aliquid ad legem æternam consequens.* Quomodo? nempe sicut in nobis dantur principia operabiliũ naturaliter nota, ex quibus procedimus in consiliando, & eligendo quod est prudentiæ sive providentiæ, ita lex æterna velut generales quasdam regulas, & toti communitati scribit, est enim ius in communi constitutum, juxta quas deinde providentiâ,

quæ de singulis haberi debet, in particulari disponit ordinando singula in finem; consequitur itaque providentia ad legem æternam, sicut demonstratio ad principium, & quia omnis effectus demonstrationis principijs quoque indemonstrabilibus attribuitur, convenienter quoque legi æternæ attribuentur actus providentiæ, non quidem immediatè sed mediatè velut radici & principio. Concludimus denique ex dictis omnibus, etiam legem æternam in Deo formaliter ad intellectum spectare, quamvis præsupponat actum voluntatis adedò, ut etsi in aliquo priori ponatur Deus cognoscere, non esse mentiendum, servandum esse promissum &c. tunc tamen adhuc legis rationem non habeat, obligationem moralem non inducat, donec voluntas Dei accedat & imperium.

T H E S I S II.

Omnes leges in quantum participant de ratione rectâ, in tantum derivantur à lege æternâ.

q. 93. a. 3.

L Ex injusta & quæ contra rationem est, lex non est, sed publica iniquitas, proinde iusta tantum lex ab æternâ lege derivari debet. & rectè, quando in omnibus ita constitutum est, ut id quod est per participationem reduci debeat ad id quod est per essentiam, & in agentibus ordinatis secundum movens non moveat, nisi motum à primo. Divina ratio per essentiam recta est, & Dei potestas ad inducendam obligationem primum est movens: sive ergo legem quâ iustam, sive quâ obligantem spectes, ab æternâ lege totam derivari necesse est, hinc illa divinæ Sapientiæ vox Proverb. 8. *per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Itaque lex æternæ.

æterna fons est & origo aliarum omnium legum, & si *lex lux*, ipsa prima lux est, cujus aliæ leges participationes sunt & radij quidam,

Neque tamen hinc inferas, omnem aliam legem divino jure obligare, non enim eodem modo omnes ab æternâ promanant. Divina lex (non prout in legislatore est, sic enim ipsa æterna lex est, temporali tantum promulgatione distincta, sed prout ad extra existit in subditis) illa immediatius ab æternâ lege derivatur, ceteræ leges non ita, sed *naturalis* quidem medio rationis lumine, *humana* mediâ potestate vel ab ipso Deo immediatè, vel mediante reipublicæ consensu Principibus communicatâ. Unde illa solùm, non istæ divino jure obligant.

Illud rectius ex dictis deduces, Legem æternam non quidem in seipsâ & suâ essentiâ *sic enim nullus potest cognoscere nisi solus Deus, & Beati qui DEVM per essentiam vident* S. D. a. 2. sed tamen in quâdam irradiatione ac participatione, omni rationali creaturæ notam esse. Solaris radius aliquid est solis, solem in radio videt, qui radium videt: & omnis cognitio veritatis etiam tenuissima, aliquid est legis æternæ, igitur legem æternam cognoscit, quisquis veritatem cognoscit, quam omnes cognoscunt, *saltem quantum ad principia communia legis naturalis.*

Itaque lex æterna aliquo modo est omnibus nota; etsi uni perfectius quàm alteri: idque non ideo tantum, quia unus altero plus cognoscit, felicius ex communibus agendi principiis ad propria procedit &c. verum etiam quia unus in radij contemplatione subsistit, in solem oculos non figit, & unus in inditâ sibi veritatis cognitione conquiescit, cum alter in ipsam primam veritatem, in originem omnis legis, seu naturali discursu velut ex effectu in causam, seu revelatione fidei &c. penitus intendat, & sic quoque legem æternam perfectius cognoscatur.

T H E S I S III.

*Exceptis ijs quæ ad naturam & essentiam
divinam spectant^a cætera creata omnia^b seu
necessaria sint, seu contingentia, ^c homines
item sive justi sive mali, ^d beati aut
damnati^e subduntur legi
æternæ.*

q. 93. aa. 4. s. 6.

Duplices in Deo distinguimus actiones, alias *necessarias*, quia circa Deum ex ipsâ naturâ tales sunt, velut amor quo Deus se amat, processiones item in divinis &c. alias *liberas*, quia circa creaturas, ad quas habitudinem dicunt, ex libero Dei decreto versantur. Dicimus neutras lege æternâ regulari, non quidem necessarias, nam illæ ex seipsis certum habent essendi modum ab intrinseco absolutè necessarium, non enim divinæ processiones ex pratico dictamine increatæ rationis, & applicationis divinæ voluntatis, sed naturaliter ac necessariò originantur, ut eas proinde lege regulari opus non sit. Non etiam liberas: aut enim illæ acciperent legem positivam & extraneam, at Deus Superiorem non habet: aut naturalem & insitam; at verò iterum voluntas Dei à recto deflectere non potest, & eadem cum intellectu divino per se essentialiter recta & ipsa æterna lex est: unde *ratione volitum tantum* ait S. D. ad 4. ad 1. *voluntas Dei dicitur Rationabilis*, alioquin ratione sui ipsius magis est dicenda ipsa ratio. Prærequirit tamen. Inquis antequam quicquam liberè velit, dictamen rationis. Ita, inquam, requirit, non tamen ut velut per legem dirigatur ac determinetur ad eligendum.

gendum quod deceat, sed ut repræsentetur objectum. Imò si (quod non potest) faceret Deus aliquid contra id quod absolute decrevit, inordinate sanè ageret, non propter prohibitionem aut legem sibi positam, sed quia repugnaret essentiali suæ, quam ex se oportet esse constantem &c.

b Nullo modo ait S. Aug. 19. de civit. *Dei aliquid legibus ordinationis summi creatoris subtrahitur à quo pax universitatis administratur.* & S. Th. a. 4. *quacunque divina gubernationi subduntur, subduntur autem creata omnia, subijciuntur etiam legi æternæ; etsi non eodem modo omnia, quod supra dictum.* De humanis operationibus quæri hîc potest an omnes legi æternæ subsint? Dicendum omnes procul dubio operationes morales esse materiam *legis æternæ, aut prohibentis, ut male, aut præcipientis, idque vel quoad exercitium, ut bona ad salutem necessaria, vel saltem quoad specificationem, ut bona sub consilio, aut permittentis ut minus bona, vel ex objecto indifferentes, aut punientis, ut peccaminosa.* Atque adeò nihil æternam Dei legem subterfugiat, dum quod unâ viâ ab illâ deflectit, aliâ mox viâ in eandem relabitur.

Cæterum tùm hæc ita sint, lex tamen æterna immediatè obligationem non infert, sed mediatè tantùm, neque enim illa unquam per se ipsam obligat separata ab omni aliâ lege, sed necessariò debet alteri alicui conjungi, sicut necessariò ut obliget, debet promulgari.

c Si contingentia legi æternæ subsint, jam ipsa quoque mutabilis, & sic æterna non erit. Si autem necessaria, jam hæc aliter se habere poterunt (quis enim legem scribat ijs quæ aliter se habere non possunt?) & sic necessaria non erunt. Neutra ergo legi æternæ subijciuntur. Imò utraque: Summa hæc æternæ legis excellentia est, quod *cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innovat.* Sap. 7. sed innovatio nimirum omnis & mutatio ex parte creaturarum, est, Deum non afficit. Quin nec fortuita & casualia præter ordinem divinæ regulæ accidunt; & monstra, etsi respectu causæ particularis quæ rem integram intendebat, aut casua-

lia, respectu hominis cui præter intentionem imprudenti & nescienti contingunt, fortuita sint, Deo tamen, qui etiam ejusmodi in bonum totius universi dirigit, nihil casuale nihil fortuitum est. Necessaria porro tunc tantum leges non patiuntur, cum necessitatis suæ causam nullam habent, velut divina: quæ autem hoc ipsum quod impossibile est aliter se habere, ab alio habent S. Th. 2. 4. ad 4. dispositione ac lege alterius sic habent, non ergo sine lege sunt. Aristoteles igitur cum 6. Ethic: legem vult esse de contingentibus, de humanâ lege intelligendus est, quæ scilicet naturæ non imperat; imperat autem naturæ parens Deus, de cujus proinde in rem præsentem providentiâ eum loquimur, docente S. Th. 6. Metaph. lect. 3. *non est solum dicendum hoc est provisum a Deo ut sit, sed hoc est provisum a Deo, ut contingenter sit, vel necessario.*

d. *Iustus non est lex posita* 1. Tim. 1. & Gal. 5. *si spiritu ducimini non estis sub lege.* Male hinc inferunt hæretici iustos lege non obligari, si extra disciplinam extra legem estis, erga adulteri & non filii estis. ad Heb. 12. Rectius multo Doctor angelicus a. 6. bonos etiam perfectius sub lege esse, quàm malos ostendit, quia & perfectius cognitionem legis participant, nam supra cognitionem naturalem boni super additur eis cognitio fidei & sapientiæ, & ferventiùs inclinantur in bonam, quia supra naturalem inclinationem ad bonum super additur eis interiorum motuum gratia & virtutis. Lex ergo iusto non est posita 1. secundum vim coactivam, non enim est sub lege minante, cogente aut puniente, cum adjutus divinâ gratiâ libenter legem præstet. 2. scripta, quoque lex etiam iustum obliget, quantum ad necessitatem tamen (saltem respectu quorumvis præceptorum) ipsi posita non est. Nempe improbis necessaria fuit lex scripta, & carnem sequentibus, ut sic renovatâ eis lege naturæ vel invitati compellerentur ad officium, & infirmitate suâ perspectâ, gratiam Dei peterent, quâ iusti præditi, cum ducantur spiritu, & co facta carnis mortificent ultro pulcherrimos virtutum fructus producant, certè iustos non omni prorsus lege virtutis solus

ros esse, facile judicabit, qui eundem Apostolum audierit ad Gal. 5. admonentem etiam jam in libertatem vocatos, ne libertatem in occasionem dent carnis.

e Ad hoc facit, quod S. D. hic ad 3. dicit, quod idem est per quod aliquid conservatur in fine, & per quod movetur in finem, lege autem movetur homo in finem, ergo eadem lege in fine seu beatitudinis seu miserie conservatur. Et si lex tunc in eo statu non omnes effectus exerat, quos in presenti vitâ habet, sicut nec temperantia & forritudo etsi maneant in vitâ beatâ, non manent ut pugnent contra passionem, sed ut suo fine fruantur in sempiternum &c.

THESIS IV.

Lex Naturalis propriè & essentialiter non est habitus ^a sed impressio ^b divini luminis in creaturâ rationali, quâ inclinatur ad debitum actum & finem.

q. 94. a. 1. & q. 91. a. 2.

• **O**mnis lex essentialiter dictamen quoddam, ordinatio & actus rationis est, ergo habitus non est, nam non est idem quod quis agit, & quo quis agit ait S. D. cit. ita judicia, prima speculativa sunt opus quod speculativus intellectus agit, habitus primorum principiorum est quo agit. Et si porro lex essentialiter habitus non sit, inest tamen nobis aliquando per modum habitus tantum, nam licet cesset actus, non continuo aboletur in nobis lex naturalis, sed manent illa judicia & dictamina in virtute, & synderesi. Ex quo deduces, distingui synderesin à lege sicut habitum ab actu: nempe sicut habitus intellectus non est principiorum collectio, sed virtus assentiendi illis, sic neque synderesis est lex naturalis, sed virtus assentiendi illis principiis ac dictaminibus practi.

practicis, quæ sunt lex naturalis. At conscientia quoque dictamen est de agendis, ergo illa saltem eadem erit cum naturali lege. Non: quia lex regula est generaliter constituta, conscientia dictamen practicum in particulari, & velut applicatio quædam legis naturalis, imò non naturalis tantum, sed etiam divinæ, humanæ, quin etiam existimata tantum, unde conscientia erronea &c. item quia lex propriè de agendis est, conscientia etià de actis, quæ proinde non solum ligat, sed accusat quoque aut excusat.

6 Sicut in humanà lege, legislator denunciando legem imprimit quoddam interius principium actuum homini sibi subiecto, *S. Th. q. 93. a. 5.* ita summus legislator Deus denunciando & inscribendo hominum cordibus legem naturalem, impræstat iudicium & dictamen, quo velut signato super se lumine dirigerentur in agendis, ad debitum naturæ suæ actum & finem. Ergo lex naturalis ut est in homine, non est ut in regulante, sed ut in regulato, *S. D. q. 91. a. 2.* Ergo iterum lex naturalis ut in homine, non est imperium quod est actus imperantis communitati, hic enim non subditi, sed Principis legem ferentis est actus: est verò propositio & iudicium practicum per se notum vel ex per se notis evidenter deductum, ex imperio legislatoris relictum, quo in actibus conformiter legi dirigatur.

Hinc non difficulter respondeas ijs, quæ hic controversa faciunt Authores. 1. utrum lex naturalis sit propriè lex? 2. utrum lex naturalis, & unde obliget? 3. utrum ut lex naturalis obliget, necessaria sit lex æterna? Dico itaque ad 1. legem naturalem ut in nobis est non omnimodè perfectè legis rationem habere, quia non est imperium, quia non est in legislatore, sed in subdito. Dico ad 2. utique legem naturalem obligare in conscientia nam *quicunque sine lege* (scripta scilicet) *peccaverunt, sine lege peribunt* ad Rom. 2. transgrediendo nempe legem naturalem contra testimonium conscientia illa tamen obligatio à divinà voluntate & æternà lege provenit; nullus enim propriè loquendo suis actibus legem

legem ponit. q. 93. a. 5. sed lex & obligatio ex imperio Principis profecta in subditis recipitur: & supra dictum est, legem æternam per seipsam ac separatam ab omni aliâ lege non obligare.

Ad 3. dico. ut lex naturalis obliget, necessariò requiri legem æternam; non solum quia omnis potestas & obligatio à Deo & lege æternâ est; verum etiam quia nihil peccatum & malum morale est, nisi quod primariò quidem contra legem æternam, & secundariò deinde contra naturale iudicium rationis est. *S. Thom. q. 71. a. 6. ad 4.* At nunquid ais, aliqua sunt mala quia prohibita, alia autem prohibita quia mala? Ita concedit S. D. alterum hujus quasi axiomatis membrum, *si id intelligatur de prohibitione factâ per ius positivum*, negat autem si id referatur ad ius naturale & legem æternam. *cit. l.* Certè S. Paulo ita visum, qui sublata lege peccatum quoque tolli existimabat. *ubi enim non est lex, ibi nec pravaricatio.* ad Rom. 4. & peccatum non cognoscebam nisi lex diceret. Sanè peccatum supponit in operante debitum, at verò debitum & obligatio voluntati non inducitur nisi mediâ aliquâ lege, ergo. Sed instas; perjurium, mendacium, odium Dei &c. sunt intrinsecè mala, quod ex eo patet, quia naturæ rerum quoad esse essentiali sunt immutabiles, & consequenter etiam quoad convenientiam & disconvenientiam proprietatum naturalium, ergo non propter aliquam legem. Respondeo, talia esse intrinsecè mala, quia ex se adversantur seu attributis divinis v.g. veritati aut bonitati divinæ, seu creaturæ rationalis perfectioni, sed hæc malitia, si quasi in priori aliquo rationis ante Dei æternam legem consideretur, tota quodammodo in genere naturæ est, sicut privatio formæ, mala est materiæ: moralis non est, quæ scilicet absque ordine ad rationem practicam, non est.

Et dum essentiali rerum dicuntur esse ab æterno & immutabiles, non est intelligendum, quòd tales sint independentes à Deo, à quo utique necessitatis etiam suæ modum accipiunt; nèque tamen ideo Deus aliter facere potest, quia nimirum contra essentiali suam faceret, quæ scilicet

cet ab his vel illis creaturis aliter imitabilis non est. Si-
cut ergo esse essentiae rerum quantumvis necessariarum, à Dei
esse independens non est, ita esse morale à voluntate à Dei
lege absolutum & exemptum nunquam erit. Urget
adhuc: ponamus, inquis, mendacium aeternâ lege (quod ma-
ximè possibile erit, si consideremus Deum liberè ferre legem)
prohibitum non esse, ergo tunc impunè & sine peccato faci-
et homo? dico in primis, liberè à Deo de his legem ferri sim-
pliciter loquendo, ex hypothesi autem si creaturam rationa-
lem condât, non ampliùs liberè, sed necessariò ferri unde po-
sitio adducta implicat, nunquam sanè ratio Dei practica, quam
imitari in tempore debent creaturæ, ejusmodi esse potest, ut
non contradicat ijs, quæ divinæ essentiae adversantur. Ma-
neat ergo ad cujuscunque legis obligationem necessariò re-
quiri legem aeternam, & nihil peccatum, aut malum morale
esse, nisi quâ contra legem & primariò aeternam est.

THESIS V.

Legis naturalis plura sunt præcepta.

q. 94. a. 2.

LEx naturæ & una est, & multiplex: una tùm in se, tùm apud
omnes homines: multiplex propter plura quæ continet præ-
cepta, & varios quos moderatur virtutum actus. Una
igitur in se est, quia unum primum principium generalissi-
mum, *bonum est sequendum, malum fugiendum*, unde cætera
particularia præcepta omnia deducuntur: quia etiam unus
finis, *bonum natura humana*, in quem reliqua item omnia ten-
dunt. Una rursus est lex naturæ, quia eadem est apud omnes
saltem quoad generalissima illa principia agendorum; neque
enim quisquam ratione utens tam hebes est ut hæc ignoret,
quæ scilicet non propriam tantum rationem alicujus indivi-
dui consequuntur, sed in ipsâ naturâ rationali fundantur.
quamquam interim non negem, quoad propria quædam &
particularia præcepta, quæ ex primis illis deducuntur, non
esse

esse eandem legem naturæ apud omnes, quod deductiones ejusmodi seu varijs circumstantijs, quæ res particulares committantur, seu depravatis etiam cupiditatibus &c. impediuntur. Multiplex quoque est lex naturæ, ex pluralitate præceptorum. Omnia scilicet dictamina practica naturaliter nobis nota, siue per se nota sint, siue ex per se notis evidenter deducta, præcepta sunt legis naturalis, sed ea plura sunt, ergo. Triplicis universim generis esse colligit S. D. ex triplici inclinatione hominis ad bonum 1. ad bonum secundum naturam communem omnibus substantijs appetendo debitè conservationem sui esse, & huc spectant præcepta quibus vita hominis conservatur, & contrarium impeditur. 2. ad bonum secundum naturam communem cæteris animalibus, appetendo conservationem speciei, quo spectant præcepta quibus humanæ naturæ propagatio, liberorum educatio &c. præcipitur. 3. ad bonum secundum naturam rationalem, appetendo debitam constitutionem in suis alijs actibus, quæ vel Deum, vel proximum, vel ipsum hominem ut ratione præditum & honesti amantem spectant. Porro quia in his omnes morales virtutes occupantur, patet, omnium quoque moralium virtutum actus secundum aliquid, ad legem naturalem pertinere. *S. Th. a. 3. si non quoad exercitium, at saltem quoad specificationem; & si non ut in tali specie virtutum sunt, saltem ut in genere sunt virtuosi.*

THE S I S V I.

*Lex naturalis nullam patitur intrinsecus
mutationem^a vel dispensationem^b.*

q. 94. a. 5. & 6.

^a *Fidelis Deus, seipsum negare non potest 2. ad Thimothi. 2. negaret autem seipsum, si ordinem suæ iustitiæ auferret, cum ipse sit ipsa*

ipsa sua iustitia. S. Th. q. 100. a. 8. Ergo lex naturalis intrinsecus tota est immutabilis, quod enim legi naturæ contrarium est, ita quoque essentia demum divinæ, ejusque attributis adversatur, ut *fidelis Deus* non possit non contradicere. Itaque quæcunque in lege naturali fieri videtur mutatio; ab extrinseco est, contra legem naturalem intrinsecè non est. Ad data sunt legi naturali non pauca, per legem seu divinam seu humanam, sed his non destruitur, magis autem perficitur lex naturæ, & suppletur quod quandoque ipsi deest. Aliàs *lex naturalis in aliquorum cordibus, quantum ad aliqua* (ea nimirum quæ ex primis communissimis principiis deducuntur) *in tantum corrupta est, ut existimarent esse bona, quæ naturaliter sunt mala* cit. a. 5. ad 1. sed non ideo reverà bona erant, nihil ergo intrinsecè per hoc mutata est lex sed nescita. Aliquando verò, ut observat S. D. lex naturalis in aliquibus quantum ad præceptum vel prohibitionem, purè negativè se habet, circa quæ proinde si alia fiat dispositio, nihil contra naturalem legem, ejusque immutabilitatem fiet. Illud frequentissimum est, materiam legis naturalis ex circumstantiis, potestate etiam Superioris &c. variari, quo facto lex intrinsecè non mutatur, sed seipsa cessat, ac desinit obligare.

b Dispensatio materiam legis nihil immutat, sed objecto, fine & circumstantiis debitis permanentibus, extrinsecam tantum Superioris voluntatem, quæ vim obligandi materiæ dederat, in casu particulari tollit, unde dicitur legis relaxatio ab aliquo superiore cum aliquo particulari, vigente lege. Dicimus ex assignatâ ratione, talem dispensationem in lege naturali nullâ potentiâ fieri posse. Dispensavit, inquis, Deus cum Abrahamo in 5. præcepto. non occides Genes. 22. cum Oseâ in 6. non mœchaberis. Oseâ 1. cum filiis Israël in septimo, non furtum facies. Exodi 12. item in matrimonij lege naturali permittendo Polygamiam, concedendo libellum repudij &c. Verum nulla hîc dispensatio, materiæ solum mutatio accedit. Deus Dominus totius creaturæ Judith, 9. qui vita & mortis habet pote.

potestatem. Sap. 16. eâdem potentiâ quâ vivificat, mortificat, pauperem facit & ditat. 1. Reg. 2. non expectato creaturæ consensu, rerum & corporum dominia mutare, transferre, contractus &c. irritare potest. Non igitur in injusto homicidio dispensavit Deus, sed materiam injusto homicidio subtraxit, & Abrahamum deinde justæ suæ actionis ministrum constituit. Non fornicationem Oseæ, non furtum filijs Israël concessit, sed Oseæ quidem in corpus aliâs non suâ, filijs Israël dominium in bona Agyptiorum dando, fecit ut ne amplius fornicatio, sed accessus ad suam, ut ne furtum, sed propriæ rei apprehensio esset. Idem de libello repudij (quamquam hunc impunè tantum permissum aliqui velint) de Polygamiâ dic. cum enim ejusmodi contractus in mutuâ corporum traditione consistant, ex fine etiam suo alijs medijs obtinendo, si ita summo legislatori placeat, Deum naturæ authorem non excludant; poterit sanè Deus, qui est supremus Dominus illorum corporum, mutare aut moderari translationem dominij in corpus alterius per talem contractum, factum, quâ mutatione factâ cessabit lex quæ in illo fundatur, non per dispensationem legis, sed per irritationem contractûs, vel in totum vel ex parte, præsertim observato, etsi per alia media obtento eodem fine. Colliges porrò ex his, ea præcepta naturalia quæ in suâ materiâ mutationem ejusmodi non recipiunt, ne dicto quidem modo alia fieri posse, velut cultus falsorum Deorum, mendacium, perjurium &c.

Sunt etiam humani juris exempla, quibus probari videtur, dispensationem fieri; aut restrictionem legis naturalis, Sanè communitas bonorum, & rerum indivisio, libertas hominis, matrimonium sine testibus, testamentum non solenne &c. juris sunt naturalis, & tamen humano jure inducta est rerum divisio, servitus, matrimonium sine testibus irritatum &c. Similiter translatio dominij per Usucapionem, dispensatio in votis, juramentis, matrimonio rato, solutione decimarum &c. legi naturali contraria esse videntur. Duo

potissimum sunt, quibus hæc expeditas. 1. Legem naturalem non omnia præcipere aut prohibere, sed circa quædam planè se negativè habere, ut dictum, in his ergo si quæ fiat dispositio humana, nihil legi naturali contrarium statuitur, imò ut plurimum perfectionis aliquid additur. Judicat lex naturalis contractum, donationem, fieri posse, circa modum quo ea fieri debeant, negativè se habet, & Legislatori communitatem curanti permittit. Rerum divisionem quoque & servitutem singulis non imperat non prohibet lex naturalis, iterum Legislatori communitatis (in quâ quidem alios dominari, alios subijci ordo naturalis postulat) dispositionem in bonum commune quoad hoc committit. Imò, inquis, id præcipit, & adeò jus dat ad illud; quid autem libertate dulcius? quid vulgò divitijs amabilius? Nimiùm probat objectio: nunquid enim ex hac inclinatione præciperetur legi naturali singulis, esse dominos, esse divites? ergo inclinatio illa tunc demum legem naturalem indicat, si in bonum communitati proficuum, necessarium &c. feratur, non autem si in bonum privatum tantum, quod imò communi bono cedere oportet.

Qualecunque ergo jus ad libertatem singulis det natura, illud dispositioni supremæ jurisdictionis subijcit, & ideo dum rerum divisio, aut servitus inducta est, nihil contra naturalem legem est statutum. 2. aliquando etiam materiam legis autoritate seu divinâ homini communicatâ, seu humanâ mutari posse; v. g. cum ea, bonorum ac rerum divisione, certo debito, contractu, aut pacto innititur; & tunc clarum est legem naturalem seipsâ cessare, & sic propriè dispensationem non esse. Ita ad bonum commune spectat rerum dominia diu incerta non esse, lites impediri &c. quâ ergo facultate pollet Legislator in distributione bonorum quæ sunt civium, eâdem dominium in alterum transferre potest per leges Usucapionis. Ita dimisso quod ex voto, juramento ac contractu ortum erat debitum, cessat voti, juramenti ac contra-

tractus obligatio. Adde, quòd aliquando jure humano tantum determinatur certus modus implendi id quod juris naturalis est; ut in solutione decimarum, aliàs etiam Ecclesiastica potestas, secularem potestatem velut ministram in quibusdam actionibus substituit, ut sit in punitione Clericorum, cum ij ex justâ causâ seculari potestati traduntur. Sed hæc quoad hanc Thesin dicta sufficiant.

CAPVT TERTIVM.

De Lege divinâ, Vetere & Novâ.

T H E S I S I.

Præter legem naturalem & humanam necessarium fuit ad directionem humanæ vitæ habere legem divinam.

q. 91. a. 4.

INtra naturæ limites lex naturalis dirigit, ad obtinendam supernaturalem beatitudinem, in quam homines nascimur, se solâ leges non ponit: deinde multum generalis est, & ad bonas actiones in particulari dirigendas, non satis determinata.

Lex humana quoque, nec omnia vitia penitus cohibere, nec internos omnes animi motus moderari potest. At divina lex, quia Psal. 18. est lex *immaculata*, contra omnia vitia ex Dei tribunali pronunciat, nullum impunitum relinquit, quia est lex *convertens animas*, non solum exteriores, sed etiam interiores animi actus dirigit. quia est *testimonium fidele*, humanum judicium circa singularia maximè & contingentia incertum & in ipsâ deductione agendorum ex universalibus morum regulis, sæpè lubricum, distinctè edocet, quia denique est lex *sapientiam præstans parvulis*, homines suâ naturâ coelo minores, in supernaturalem beatitudinem feliciter perducit. Necessarium ergo fuit præter legem naturalem & humanam, divinam haberi.

THE-

THESIS II.

*Lex divina duplex est a vetus quæ & Mo-
saica^b Israelitico populo data, &
Nova.*

^a **U** *Nus Deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputi-
um per fidem.* ad Rom. 3. Ergo unus quoque Deus &
veteris & novi testamenti, atque adeò lex etiam nova non,
alia est à veteri respectu finis, cum utraque ordinet hominem
ut Deo subdatur. Differunt tamen accidentaliter, secun-
dum perfectum & imperfectum. lex enim vetus quasi pædago-
gus est parvulorum, Galat. 3. nova virorum in spiritu perfe-
ctorum. Vetus cum gratiam non haberet nisi precariò ab
Evangelio, cui plenius & proprijs alveis fluit, ad æternam feli-
citatem, ubi demum veniet id quod perfectum est, se solà per-
ducere non poterat, nihil enim ad perfectum adduxit lex ad Heb.
7. in novâ demum gratia & veritas per Iesum Christum facta est.
Ioannis 1. Rursus illa à Moyse unis Judæis, hæc ab ipso Deo ho-
mine promulgata, universo mundo data est. Illa et si
in vitam quoque æternam ordinata esset, ad sui tamen obser-
vationem velut pueros Pædagogus, temporalium bonorum
pollicitatione, & pœnarum similium comminatione induce-
bat, cum amore potiùs & æternorum consideratione ad bo-
num trahat lex nova. Unde tritum illud S. Aug. contra Ada-
mant: *brevis est differentia veteris legis & Evangelij timor & amor.*

^b *Ordinata est lex antiqua per Angelos in manu mediatoris
ad Gal. 3. nempe Moyſis, & hinc Moſaica dicta, non quòd Moy-
ſes author eſſet veteris legis, ſed quia per Angelos tradita
Moyſi, tanquam promulgatori.*

*Aliàs veterem quoque
legem Deus ſua authoritate inſtituit S. Th. q. 98. a. 3. ad 3. unde
à Chri.*

à Christo: mandatum Dei Matthæi 15. ab Apostolo ad Heb. 9. *testamentum quod mandavit Deus &c.* vocatur Porro si à Deo fuit lex vetus, ergo etiam bona fuit. Quomodo ais, bona fuit, quæ & crudelia, *oculum pro oculo, dentem pro dente* Deut. 19. & omnino mala ut usuras & odium inimicorum, quod refertur Matth. 5. statuisse videtur? quomodo bona? quam ipse Deus legem non bonam Ezech. 20. *dedi eis legem non bonam, & præcepta in quibus non vivent*, vocat; quam Apostolus culpâ non vacare ad Heb. 8. dicit. Respondeo legem veterem bonam fuisse, sed imperfectiorem novâ, accomodatam nempe temporis & populo Judaico; non ergo reprobavit Deus, & velut injusta aut mala mandata rejecit, sed in perfectiorem statum omnia constituit. Lex Talionis justa fuit, sed discipulorum Christi perfectioni convenientius, *non resistere malo*. Usuras cum extraneis aut non aliter concessit, quàm hodie aliqua lex humana concedit, quæ non punit; aut si positivè concessit, supremo suo in res omnes dominio legislator est usus, & tunc malæ non erant. Inimicorum odium nunquam concessit lex divina. *Levitic. 19.* de diligendis amicis præcipitur, de inimicis nihil omnino, sed malè id scribæ collegerunt ex contrario, quasi hoc ipso, quòd lex de inimicorum dilectione tacebat, vellet eos haberi odio. Legem autem non bonam vocavit Deus, sive veterem, quod sine gratiâ, quâ cælo dignè vivitur, infirma esset; sive etiam instituta non bona gentilium, ad quæ propter suas iniquitates defluere permitti sunt Iudæi. Eodem sensu culpâ, id est, imperfectione, non vacare legem veterem dicit Apostolus.

c Quid ergo amplius Iudeo est, ait Apost. ad Rom. 3. *aut qua utilitas circumcisionis? multum quidem per omnem modum, primum quia credita sunt illis eloquia Dei.* Excellentia itaque hæc est populi Israëlitiçi, & rectè ut ille populus ex quo Christus secundum promissionem Patribus factam, gratuitâ Dei electione nasciturus erat, quâdam speciali sanctificatione alijs gentibus antecelleret, & ita ipsius esset adoptio filiorum, & gloria,

gloria, & testamentum & legislatio *ad Rom. 9.* quamquam autem solum Iudæorum populum lex vetus (saltem quantum ad ea quæ legi naturæ per ipsam superaddebantur) obligaret, admitti nihilominus poterant Gentiles ad legis Iudæicæ observantias *S. D. 4. 5.* præmissâ circumcissione *Exodi 12.*

T H E S I S III.

Legis veteris triplicia univerſim erant præcepta, moralia^a ceremonialia^b judicialia^c.

q. 99. & seqq.

Secundum unitatem finis, una est lex vetus, quia autem contingit ad unum finem multa esse necessaria vel expedientia, inde multiplex est, & plurima continet præcepta, adeo ut ex mandatorum multitudine, *importabile iugum Act. 15.* dictum videatur. Sanè sunt qui in veteri testamento præcepta divini juris numerent sexcenta tredecim, affirmativa scilicet ducenta & quadraginta octo, negativa, trecenta sexaginta quinque; quamvis ea omnia sub moralibus, ceremonialibus, aut judicialibus contineantur.

^a Moralìa præcepta de illis sunt, quæ secundum se ad bonos mores pertinent, & rationi congruunt, Ergo omnia ad legem naturæ spectant *q. 100. 4. 1.* & omnia in decalogi præceptis continentur *4. 3* nempe omne rationis humanæ iudicium practicum aliquammodo à ratione naturali derivatur, & quid, quid illud est ad decalogum reducit, vel antecedenter, vel consequenter. Ita utrumque explico: quæ legis naturalis sunt, vel sunt prima & communissima agendorum principia, & hæc positivâ lege non indigent, cum in his homo errare non possit; vel sunt ex primis deducta & in particularibus applicata,

ta, respectu quorum, quia propter consuetudinem peccandi &c. in particularibus agendis ratio obscuratur & sæpè aberrat, oportuit homini subvenire per auctoritatem legis divinæ. quæ ipsa tamen adhuc in triplici sunt differentiâ: vel enim 1. faciliè omnino & modicâ consideratione ex primis deducuntur; vel 2. difficiliùs inde derivantur à sapientibus tantùm, adhibita diligenti consideratione circumstantiarum. vel denique 3. penitus inde erui non possunt, nisi suppositâ revelatione & instructione divinâ, sicut in ijs quæ sunt circa credenda. Iam decalogus duo habere debebat, nempe suppositis primis principiis docere necessaria, & omnia tamen accomodatè ad communem populum qualia sunt, quæ ex his primi aut tertij generis sunt, quæ autem secundi, velut conclusiones deducendas relinquit per particularia alia præcepta. Ergo omnia præcepta moralia ad legem tandem naturæ deducuntur, & omnia in decalogi præceptis vel antecedenter vel consequenter, vel sicut principia in conclusionibus, vel sicut conclusiones in principiis continentur. quæ procul dubio ratio est, cum nihil de fide, nihil de gemino charitatis Dei & proximi præcepto, item nihil de alijs virtutibus temperantiâ, fortitudine &c. in decalogo expressum sit, priora enim illa habent se ut principia; posteriora ut conclusiones minùs manifestæ. Sed quâ fieri potest, ut moralia præcepta veteris legis decalogo contineantur, cum Decalogus adhuc obliget, lex autem vetus desierit? Rectè respondetur, nihil ampliùs in lege esse quod obliget, in quantum est veteris legis; obligant autem aliqua veteris legis adhuc, vel ratione juris naturalis ex cujus principiis prosuunt, vel quia in novo testamento per Christum aut Apostolos renovata sunt, velut pertinentia ad populum novæ legis.

b c Præcepta ceremonialia determinabant moralia in ordine ad Deum, iudicialia in ordine ad proximum. Illa ergo erant quæ ad cultum Dei pertinebant immediatè vel præparativè. Hæc ad iustitiam inter homines conservandam, &

optimam Reipublicæ administrationem. Utraque erant figuralia, nam *omnia in figurâ continebantur illis* 1. Corinth. 10. sed ceremonialia primò & per se, judicialia ex consequenti. Illa enim principaliter instituta sunt ad aliquid figurandum, sive in ipso Christo & Ecclesiâ quod pertinet ad *Allegoriam* sive ad mores spectans populi Christiani, quod pertinet ad *moralitatem* sive respectu statûs futuræ gloriæ, prout in eam introducimur per Christum, quod pertinet ad *anagogiam*. Hæc autem judicialia principaliter ad ordinandum statum ejus populi secundum justitiam & æquitatem, data sunt, & ex consequenti tantum aliquid figurabant. Utraque etiam saltem in universali causas habebant litterales; quod in judicialibus facillè patet; in ceremonialibus ex eo probatur, quia omnia illa pertinebant sive ad vitandum idololatriæ cultum, sive ad rememoranda aliqua Dei beneficia, sive ad insinuandam excellentiam divinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebantur in colentibus Deum &c.

THESIS IV.

Ante Christi passionem, legalia nec mortua erant nec mortifera^a postea mortua non mortifera^b usque ad Evangelium promulgatum post quod & mortua sunt & mortifera^c.

q. 103. a. 4.

^a Tunc quidem mysterium Christi inchoatum erat, sed nondum consummatum Ioann. 19. nondum *velum templi scissum* Lucæ 23. nondum per Christi mortem, quâ in arâ crucis seipsum novi testamenti hostiam oblulit, fuit *traslatum sacerdo*.

cerdotium. Heb. 7. nondum *lex* ad quod Christus venerat, *adimpleta erat* per executionem vaticiniorum; ergo solui necdum debuit, nec necesse fuit, ut *legis translatio* fieret. Ergo obligabant adhuc legalia, unde etiam Christus ante passionem leproso mandavit, ut legales ceremonias observaret.

b *Translato Sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat.* mox ergo à morte Christi *lex* vetus desit, quoad vim & auctoritatem obligandi; & quia tunc quoque novum testamentum morte testatoris confirmatum est *ad Heb. 9.* mox nova *lex* obligare cepit; multi tamen à culpabili ejus præcepti violatione per ignorantiam invincibilem adhuc excusabantur, sicut & contra multi quoque ob erroneam conscientiam, qui de baptismo nihil audiérunt, tenebantur circumcisionem observare.

Quamquam autem tunc *vetus lex* mortua erat, non tamen mox mortifera fuit, sed absque peccato aliquandiu observari poterant legalia, non quidem vel cum intentione significandi mysteria venturi Christi, hoc enim jam amplius sine mendacio fieri non poterat; vel sub opinionione necessitatis, quasi ex vi Mosaicæ legis essent necessario observanda, huc enim spectat illud Galat. 3. *Si circumcidamini Christus nihil vobis proderit,* sed simpliciter ad protestandam excellentiam divinam, synagogam ut mortuam honorifice sepeliendam, ritus Iudæicos paulatim non simul omnes eliminandos &c. quod ipsum quoque Apostolorum exemplis comprobari passim potest.

c Triplicia, ut dictum, fuerunt veteris legis præcepta. Moralia, Iudicialia, Ceremonialia. Nulla horum aut obligant amplius aut licite observari possunt, velut ex vi legis Mosaicæ, sed ad moralia quidem alio nunc titulo, nempe vel legis naturalis, vel etiam divinæ in novo testamento renovatæ, obligamur; sicut ad Iudicialia quoque si pro bono communi à legitimo Magistratu imponantur, obstringi possumus. Inter Ceremonialia distinguere oportet; si enim ejusmodi sunt quæ ex suâ quasi naturâ cultui divino convenient ut sunt erectio

altarium, templorum &c. poterunt non velut ceremoniæ Iudaicæ, sed Christianæ adhuc convenienter usurpari. Si autem talia sint, quæ non videantur à figurativâ significatione legis veteris posse absolvi, velut censerî potest circumcisio, fortè etiam abstinencia legalis à sanguine & suffocato; jam, ampliùs licitè non observantur. Sed quando tandem mortifera ceperunt esse legalia? communiter dicunt cepisse ab excidio Hierosolymitano, post Christi passionem anno quadragésimo, mortuis jam Apostolis ad prædicandum Evangelium à Christo designatis, & completis tunc septuaginta hebdomadibus Danielis. quod si etiam postea aliquamdiu quædam observata fuerunt, non velut ceremonialiâ, sed ut media sociandi Iudæos cum Gentibus usurpata, docet S. Th. cit. a. 4. ad 3.

THE S I S V.

*Lex nova quæ principaliter est lex indita,
secundario autem lex scripta^a durabit
usque ad finem mundi^b.*

q. 106. aa. 1. 4.

^a **U** Naquaue res illud videtur esse, quod in eâ est potissimum. Lait hîc S. D. cùm ergo potissimum in lege novi testamenti sit gratia Spiritûs sancti, quæ datur per fidem Christi, ipsa quoque lex nova secundum potissimam sui partem, quâ maximè à lege veteri distinguitur, gratia erit Spiritûs sancti diffusa & indita cordibus nostris, aliàs quoad particularia præcepta, scripta in libris novi testamenti & corde Ecclesiæ. Neque tamen ideo legem novam actum rationis esse negabis; imò in Deo imperium, in subdito homine iudicium, est, non purè naturale, sed dono gratiæ naturæ superaddito inclinans in bonum; quia fide & gratiâ fideles reguntur, & aguntur tanquam à Domini Spiritu,

^b Ultrò

b Ultrò terra fructificat primum herbam, legem naturæ, deinde spicam, legem Moylis, deinde plenum frumentum, Evangelium. ita hoc quod *Marci 4.* legitur, intelligit S. Chrysostomus. Si plenum frumentum quo immediatè alimur in vitam æternam, Evangelium generat, Ergo alia lex legi Evangelicæ usque ad consummationem seculi non succedet. Idem Baruch 2. dicitur: *statuam illis testamentum alterum sempiternum.* Sed nunquid etiam vetus lex æterna dicitur, ibidem c. 5. Ita ait S. D. q. 103. a. 3, ad 1. æterna est simpliciter quidem & absolute secundum moralia, secundum ceremonialia verò quantum ad veritatem per ea figuratam. Cum ergo nunc in novâ lege veritas & gratia per Iesum Christum facta sit, ipsa quidem æterna erit. Specialia de lege Evangelicâ proprijs suis locis tractantur, in communi hæc dicta sunt.

CAPVT QVARTVM.

De Lege Humanâ.

T H E S I S I.

Necessarium^a fuit ab Hominibus^b legem poni.

q. 95. a. 1.

Absque mœnibus nempe civitas incolumis esse potest, absque legibus non potest. Idem Onias iudicavit 2. Mach. 4. sine regali providentiâ impossibile esse pacem rebus dari. Lex naturæ generalis est, neque divina lex omnia determinat; oportuit ergo legem humanam esse, quâ vel ea quæ ex prioribus principijs prudenter deducta sunt, homini apertius proponerentur; vel universim jam & in communi sancita, particulariter quomodo agi gerivè debeant, determinata.

minarentur. Deinde postquam vitium apud multos jam pene pro naturâ inolevit, ut nec amplius naturalis ratio, nec Dei amor, aut poenarum futuri seculi timor satis homines à peccatis retraherët, necesse fuit præsentibus poenis à malo malos coërceri, ut & tuta esset inter improbos innocentia; & ipsi tandem improbi per ejusmodi disciplinæ assuetudinem ad hoc perducerentur, ait S. D. *quod voluntariè facerent, quæ prius metu implebant, & sic fierent virtuosi.*

Quæstio est, utrum sit reipublicæ utilius, *gubernari optimis legibus, an optimo Principe sine legibus?* Aristoteli assentior 3. pol. c. 11. & 12. si inveniretur perfectæ & consummatæ virtutis homo, utilius fore hunc cum summâ potestate administrare rempubl. esset enim viva lex in dirigendo & cogendo efficacior multò legescriptâ.

Ita Christus Dominus, etsi Deus non esset, ob excellentem sanctissimæ illius humanitatis virtutem meritò rex & caput esset humani generis. Cæterum quia Princeps quisque optimus, nihil tamen humani à se alienum esse putare potest, quò minus aut experienciâ aliquando destitutus, aliàs circa præsentia maximè & subita affectibus actus in judicando vacillet; leges autem non subito sed maturo Sapientum consilio, in universali & de futuris sine amore vel odio ferantur, utilius sanè erit legibus rempublicam gubernari, quàm Principis aut Iudicis arbitrio omnia committi. *qui igitur legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse & leges: qui autem sine legibus hominem, sæpè adiungit & bestiam, libido quippe talis est, ut obliquos agat viros etiam optimos.* Arist. loc. cit.

Christianæ libertati positas ab hominibus leges adversari hæretici contendunt, adeoque potestatem ferendi leges in hominibus non esse, verùm Christiani ita inconditè liberi non sunt ut Cyclopes apud Euripidem, quos inter, *nullus nullâ in re pareret ulli*, à servitute peccati, à gravi onere legis Moisaica in libertatem vocati sunt Christiani, iustas nihilominus leges patiuntur, etiam de rebus naturali aut divino jure aliàs non prohibitis.

THESIS II.

Omnis potestas humana à Deo est, ^a immediatè quidem Ecclesiastica in summo Pontifice tantum, ^b civilis in communitate, ^c mediatè in Principe ^d.

q. 96. a. 4. ad 1. q. 90. a. 3. ad 2. &c.

I Deo qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. ad Rom. 13. & Proverb. 8. Sapiencia divina, per me inquit, reges regnant. Sanè lex humana ad sui observationem etiam in conscientia foro obligat subditos, at conscientia illud forum humanam tantum auctoritatem longè excedit, à Deo ergo ut legislativam potestatem habeant homines oportet. Falsum igitur est, eam potestatem juri naturali ac divino contrariam esse.

b Petro & Successoribus ejus specialiter dictum, est ait S. D. 4. contra Gentes c. 76. tibi dabo claves; ut ostenderetur potestas clavium per eum ad alios derivanda ad conservandam Ecclesiam unitatem. Ergo in alijs Episcopis & Ecclesie Prælati legislativa potestas est quidem à Deo, sed mediatè tantum per Petrum & successores ejus in ipsos derivata. Nec obstat Episcopos Apostolis succedere, quibus potestas ejusmodi immediatè à Deo collata fuit; non enim succedunt Apostolis in Apostolatu, cui solum immediatè à Deo annexa fuit potestas Ecclesiastica leges condendi, sed in Episcopatu, qui etsi sit de jure divino quoad conservationem & potestatem ordinis, non tamen quoad gubernationem ex hac legislativâ potestate procedentem. cum itaque dicitur Act. 2. Spiritus sanctus posuisse Episcopos regere Ecclesiam Dei, hoc quoque mediatè tantum, non immediatè est accipiendum, sicut etiam reges per

F

Deum

Deum regnare dicuntur, quamvis per homines immediatè ipsis collata sint regna.

c. In nullo itaque singulari homine ex ipsâ & solâ rei naturâ existit legislativa civilis potestas, ne in Adamo quidem ut sic fuit: non enim hominibus sed *piscibus maris & volatilibus cœli ac bestiis præsit* dixit Deus cùm *Genesis* 1. hominem faceret. O Economicam potestatem in familiam, rude lineamentum rerum publicarum, habuit Adamus, politicam non habuit, quæ demum liberâ plurium familiarum consensione, & singularum potestatibus in unam collatis est orta. Immediatè ergo & ex ipsâ rei naturâ legislativa illa potestas in perfectâ communitate politicè unitâ existit. Indidit quippe Deus hominum naturæ, ut ne vagi vitam ad instar ferarum, sed in societate potiùs degerent, & velut unius politici corporis membra viverent; jam verò societatem, præsertim singulis aliquando diversa spectantibus, bonum item totius; neglecto etiam quandoque privato partium commodo, conservari sine legislativâ potestate dirigente ac procurante commune bonum, non posse, per se patet. Cùm itaque natura in necessarijs non deficiat, singulari autem homini nulli talem potestatem naturalem esse voluerit, saltem perfectæ communitati hoc concessisse censenda est, ut ea potestas per modum proprietatis consequentis naturam mox inesset, quamprimum perfecta communitas politicè uniretur.

d. Moyfes, Saul, David, ab ipso Deo immediatè hanc potestatem accepisse dicuntur, sed id extraordinarium fuit; ordinario jure ea potestas in quocunque homine seu Principe reperta, à populo & communitate in ipsum manavit, quamvis hæreditariâ successione, aut iusto bello illam in se derivârit Princeps. qui proinde *non habet potestatem condendi legem, nisi in quantum gerit personam multitudinis*, ait S. D. q. 97. a. 3. ad 3. Cæterum cùm communitas dicitur in Principem hanc potestatem transferte, non tantùm debet intelligi facta delegatio, sed plena prorsus traditio ejus potestatis quæ in communitate erat,

erat, unde degeneratim loquendo, Princeps eam alteri quoque delegare potest. Postquam autem Princeps legitimè potestatem accepit, necessitatem & obligationem contrahit præcipiendi, puniendi, justèque gubernandi subditos, non minùs quàm subditi necessitatem & præceptum habent, potestati justæ imperanti, obtemperandi. Formam regiminis civilis quod attinet, an Monarchica, Aristocratica, aut Democratica esse debeat, ex hominum voluntate pendet. Observat quoque S. D. *leß. 1. in Epist. ad Rom.* etsi potestas politica secundum se à Deo sit, quoad modum tamen eam acquirendi, quoad usum quoque ipsius non semper à Deo esse, cum in utroque sæpè graviter ambitione, aut injustitiâ peccetur.

T H E S I S III.

*Lex humana etsi circa solos^a & omnium^b
virtutum actus versetur, non tamen omnes^c
aut directè^d merè internos a-
ctus præcipit.*

q. 95. a. 3. q. 96. a. 3. q. 100. a. 9.

R Empublicam temporalem conservari non posse, perpetuam ac stabilem non fore, si legibus virtutis astringatur, Pseudopolitici ex Machiavello docent, ac proinde humanas leges versari aliquando posse circa res in quibus vera honestas non sit, sed apparens tantùm, dummodo tamen ad conservationem & augmentum statûs politici valeant, quem unum scilicet leges humanæ civiles intendant. Sed nimirum sicut lex inferioris non valet contra jus Imperatoris I. *cas. fa. C. de Sacros. Eccles.* ita nec lex Imperatoris aut Regis valere potest contra legem Dei. *Obedire nempe oportet Deo, magis*

quàm hominibus Act. 5. Et humana lex est mensura mensurata à lege divinà, & naturali q. 95. a. 3. quicquid autem verè honestum non est, legi divinæ & naturali repugnat, ergo etiam humanæ repugnet necesse est. & cùm lex divina ac naturalis in utilitatem ac felicitatem hominum sit data, quì fieri poterit, ut humana lex si divinæ ac naturali legi sit conformis, eandem utilitatem evertat? certè seu naturalis honestatis, seu veræ religionis neglectu regna ut plurimum eversa esse, experientia probat. At nunquid lex humana circa actus etiam tantùm indifferentes est? dico si circa eos præcipiendo aliquid statuatur, jam amplius non indifferentes sed virtuosì erunt ad commune bonum utiles ac necessarij. Aliàs permitiendo circa eos, sicut etiam circa malos actus, versari poterit lex humana, de quâ permissione supra est dictum.

b. c. Lex ad commune bonum ordinatur, nulla autem est moralis virtus, cujus actus non vel immediatè vel mediatè ordinari possit ad bonum commune, itaque circa omnium virtutum actus lex humana versari potest. S. D. q. 96. a. 3. Neque tamen omnes virtutum actus lex humana imperare potest: sicut nec omnes vitiorum actus prohibere, hic enim locum habet illud, *qui nimis emungit, elicit sanguinem*. Proverb. 30. Optimus virtutis actus est virginitas, & magna abstinentia pane tantùm & aquà contentum esse &c. neque tamen hos actus lex humana præcipit, nam hæc non omnium aut multorum, sed perfectorum sunt, facere, lex autem humana cæteris paribus accommodata debet esse conditioni humanæ, juxta ea quæ cap. 1. thesi 3. sunt dicta.

d. Leges ferre & secundum leges judicare ad eandem potestatem pertinet, homo autem qui est legislator humanæ legis, non habet judicare nisi de exterioribus actibus, hi enim solùm directè cadunt sub præcepto legis humanæ, & ad hos directè cogere potest, ut habet S. D. q. 100. a. 9. Ergo exteriores quoque actus tantùm directè præcipere potest lex humana non autem purè internos, & hoc sensu dicitur ff. de pœnis,

quòd

quod cogitationis penam nemo meretur quod in occultis nulla est prorsus civium communicatio &c. Dico autem de actibus purè internis, nam idem si exteriore aliquo signo exprimantur, etsi per accidens occulti sint, jam leges humanas accipere possunt. Ita excommunicationem in hæreticos latam, item in Inquisitores fidei, qui odij vel amoris causâ omittunt procedere, ubi procedendum erat &c. *Clement. 1. de hereticis.* in omnes occultè etiam credentes & consentientes erroribus Wicleffi, per *Bullam Martini V. in Consilio Constantiensi.* In Monachos denique qui sine speciali licentiâ ad Principum Curias se conferunt, animo inferendi aliquod damnum Prælati aut Monasterijs. *Clement. 1. de statu Monach.* & si quæ similia sunt, semper explicabistunc demum effectum suum sortiri, cum internus ille actus, qualicunque exteriore signo, etsi per accidens occulto, per se tamen manifestativo ejus mali actûs interioris exprimitur. At nunquid tam externos quàm internos actus Ecclesiasticæ jurisdictioni subjecit qui dixit sine restrictione, *quodcunque ligaveris super terram, & quodcunque solveris &c.* certè absolutio à peccatis, dispensatio aut communicatio in votis, reservatio item peccatorum &c. satis indicare videntur Ecclesiæ jurisdictionem etiam in internos actus extendi. Concedo sanè, dicto loco Christum nihil excepisse, omnia quæ ad convenientem Ecclesiæ gubernationem spectarent, liberaliter concessisse, non tamen eodem modo omnia. Aliter se habet jurisdictio legislativa & coactiva, aliter jurisdictio quam vocant, voluntaria, quæ exercetur in commodum subditi seu rei, & ad petitionem vel consensum ejus; externi actus per se ad priorem jurisdictionem spectant, circa quos punire, cogere etiam invitum potest lex humana, interni solùm actus per se ad posteriorem spectant, unde ex dictis nihil admodum probatur, actus merè internos materiam esse legis humanæ. In reservatione peccatorum potestas absolvendi Sacerdoti adimitur, quod sine directâ legislatione in actus internos fieri per se patet. Hæc cum ita

se habeant, Dubium est, an saltem indirectè subdi possint legibus humanis actus interni? S. Th. ex hoc ipso, quòd tamè distinctè cit. q. 100. a. 9. dixit actus internos *directè* non cadere sub præcepto legis humanæ, nobiscum quoad alterum membrum affirmare videtur saltem indirectè materiam legis humanæ esse posse. Certè quicumque habet potestatem aliquid directè præcipiendi, habet eo ipso potestatem indirectè saltem præcipiendi ea omnia, quæ cum actu directè præcepto necessario & quoad esse ipsius conjunguntur, atqui dantur ejusmodi actus externi quibus necessario conjungitur aliquis actus internus, ergo hic saltem indirectè à lege humanâ præcipi potest. & sanè aliàs potestas in externum actum frustranea esset, cùm actus talis externus sine interno nullus esset, internus autem nullo modo potestati humanæ subderetur.

Distinguendum tamen inter internos actus qui exteriori conjunguntur: sunt enim 1. aliqui actus interni ita necessario cum externis conjuncti, ut sine illis, ne physicum quidem esse actus externi subsistere possint. sunt 2. alij, quos actus externi necessario requirunt, sive propter esse ipsorum morale, sive propter modum & conditionem quam ex se & suâ quasi naturâ supponunt. 3. denique alij sunt, qui ad externum actum planè concomitanter se habent. hi postremi humanâ lege non comprehenduntur, benè autem ceteri. Colligo hinc 1. Eum qui ritè quidem Missam v. g. audit, sed sine intentione satisfaciendi præcepto, imò cum intentione non satisfaciendi, ob vanam gloriam &c. satisfacere præcepto, non enim intentio satisfaciendi præcepto, sed auditio Missæ præcipitur, & hi actus interni comitanter tantùm se habent ad hunc actum, quo solo proinde præstito, impletur præceptum, quamvis ejusmodi actus si mali sint ex accidenti externum quoque actum vitient. 2. non implere præceptum annuæ confessionis, qui non integrè confitetur; non baptizare, qui intentionem non habet baptizandi &c. hæc enim omnia ad moralis operis substantiam requiruntur. 3. non satisfacere obligationi recitandi

tandi divinum officium, qui sine vel intentione vel attentione & mentis in Deum elevatione recitat, hic enim modus est quem ex sua naturâ requirit oratio.

THESIS IV.

Leges humanae si justae sint, habent vim obligandi in conscientia.

q. 96. a. 4.

Triplicis generis leges in quaestionem hanc veniunt, an & quomodo in conscientia obligent. Leges simpliciter & propriè sic dictæ, leges purè poenales, leges mixtæ. Primi generis leges etiam secluso contemptu ac scandalo alijsque quibus induci potest per accidens peccatum, obligare in conscientia certum est. *qui enim potestati resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt* ad Rom. 13. unde Apostolus monet ibidem, *subditos nos esse non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Quando autem sub levi aut gravi peccato obligent, controversum est. Existimo totum istud à materia præcepti in legibus humanis rectè desumi, quæ si gravis sit, gravem, si levis, levem obligationem inducet; ita ut ne legislator quidem materiam gravem sub levi; levem sub gravi obligatione præcipere aut prohibere possit; gravem autem materiam voco non eam solum quæ in seipsâ, sed etiam quæ ex circumstantiis gravis est: levis in se res fuit esus pomi vetiti in paradiso, sed ex fine gravissima; & sæpè exigua res communi bono ex circumstantiis summè necessaria est. Nempe ad adificationem non ad destructionem 2. ad Cor. 13. datur legislativa potestas, & regulam ferendi legem habet Princeps, cum tunc bonum, huic communi bono si materia præcepta sit necessaria, & tenebitur Princeps ex plenâ ac totâ intentione imperare, vi obligationis quam habet conservandi commune bonum, & in subdito per

per se orietur obligatio commensurata materiae praeceptae. Nec obstat actus agentium non operari ultra eorum intentionem; id enim de ijs tantum actibus verificatur, in quibus ex parte materiae, aut finis intrinseci ipsius operis &c. nihil obstat, quidni enim alias ex bona quoque intentione aut occidere, aut mentiri liceret? Sed quanam tandem erit gravis censenda materia? id quidem judicabitur tum ex ipsa re praecepta secundum se, vel circumstantias spectata, tum ex formulis graviter praecipientibus, v.g. in virtute sanctae obedientiae, sub interminatione divini iudicii &c. alias etiam ex poena gravi adiecta, v.g. excommunicationis majoris seu ferendae seu latae sententiae degradationis &c. ex verbis verè praeceptivis aut prohibitivis; potissimum ex consuetudine quae inter pios & doctos viget, & est optima legum interpretes.

Lex purè poenalis non obligat saltem proximè in conscientia. Si in conscientia proximè obligaret, jam purè poenalis non esset. Ergo qui contra purè poenalem legem agunt, per se loquendo non peccant, ne quidem contra quartum Decalogi praeceptum, quo alias jubemur obedire Praepositis; nam lex purè poenalis proximè, tantum est consilium in foro interiori, non propriè lex & praeceptum, sed secundum quid tantum, consilium autem non sequendo, Decalogi praeceptum nemo transgreditur. Per accidens autem peccare transgressionem legis poenalis quis potest, ob conjunctum alicubi grave damnum vel proprium vel proximi &c.

Sed si talis nihil peccat, ut quid punitur? dico quod aliqua poena sine culpa quidem, nulla autem sine causa imponatur, medicinalis & praeservativa imò & motiva in bonum culpam non supponit, causam tamen habet, directionem subditi in bonum, praesertim cum jam plures ferè metu poenae, quam amore honesti ducantur ad bonum, avertantur à malo. *Proximè*, inquam, lex poenalis in conscientia non obligat, *remotè* obligat, ad poenam scilicet subeundam; quae est vel latae sententiae, vel ferendae, haec ante sententiam Judicis non infligitur,

tur, sed illa, quomodo? Poena sententiæ latæ vel requirit executivam actionem, ut poena mortis, solutio pecuniæ, verberatio &c. aut quasi actionem, qualis censetur moraliter esse voluntaria v.g. abstinencia à cibis, permanentia in carcere &c. vel nullam ejusmodi actionem requirit, sed consistit in solâ passione, vel privatione aliquâ, ut est poena inhabilitatis excommunicationis &c. Istæ posteriores poenæ facto ipso incurrendæ imponi possunt, illæ priores si enormes sint, non videntur facto ipso imponi, natura nempe abhorret, tam atrociam, quempiam in seipso exequi; secus si enormes non sint. Quando autem censebitur esse lex purè poenalis? Ex formulâ verborum legis, certum erit legem purè poenalem esse, si sine præcipiendi verbo, simpliciter aliquid facienti aut omittenti poenam imponat, v.g. qui deprehensus fuerit frumentum, equos &c. è regno extrahere, hæc vel illâ poenâ multetur (excipe nisi poena apposita intrinsecè culpam supponat, ut si quis dixerit &c. anathema sit) Fortè etiam aliqui non improbabiler legem purè poenalem existimant illam, quæ etsi non careat in formulâ quâ proponitur, verbo præcipiendi, præceptum tamen non per se est, & deinceps adhuc præcepto addita poena, sed præceptum potius videtur esse determinans poenam. Prioris exemplum esse potest: seriò præcipimus ne quis armagestet, qui secus fecerit luat &c. Exemplum posterioris: cùm Princeps dicit: mandamus sub poenâ decem aureorum, ne quis &c. Aliàs ex gravitate poenæ rectè conyicitur legem purè poenalem non esse, in his enim gravissimis poenis saltem locum habebit illud, *poena si iusta est poena peccati est.* unde etsi in *l. Capitalium ff. de poenis* sine ullâ aliâ prohibitione latronibus, venenarijs, incendiarijs gravis decernatur poena, dubium tamen non est, leges merè poenales non esse, sed obligantes in conscientiâ. Denique ex præcepto alio divino aut naturali conjuncto, ex consuetudine quoque judiciû hæc in re fieri poterit. De legibus mixtis ex dictis patet. Denique Magistratus tam civilis quàm Ecclesiasticus potestatem habet

Id boni publici necessitas exigat, obligandi cum quovis mortis periculo, etsi enim Magistratus non habeat dominium vitarum civium, sed convenientem usum, id tamen naturalis lex dicat, bonum publicum & totius conservandum, etiam cum dispendio aliquarum partium. Inquis, ergo ista non humana sed naturalis legis obligatio erit. ita sanè generatim & radicaliter, sed determinatio in hanc personam in his circumstantiis legis humana erit. Censetur porro humana lex ita obligare velle, cum tale periculum per se est annexum seu conjunctum actui præcepto, quale est præceptum servandæ stationis in militiâ, succurrendi pestiferis &c. si periculum per accidens tantum legi adhæreat, lex cum tali periculo non obligat, nisi in majoris mali periculo v. g. legis injuriâ aut contemptu, tunc enim ad hanc legem obligata alia lex altior.

THE SIS V.

Factâ promulgatione^a subditi qui notitiam legis habent, vel habere possunt^b obligantur^c ad observandam legem.

^a AD naturam legis aliquam promulgationem necessariam esse supra est dictum. Humanæ leges etsi ex naturâ rei non habeant positivè determinatam certam solennitatem vel promulgationem publicam, vi tamen juris communis Imperialis, leges Imperatoriæ non censentur satis promulgatæ nisi primum post duos menses *authentica, ut nova constitutio- nes collat: s. à factâ promulgatione*, non in solâ Imperatoris curiâ, sed in cujusvis provinciæ metropoli. Extra Imperium recepta consuetudo, & Principis rationabilis voluntas attendi debet, spectatâ enim solius legis naturâ, promulgatio certum tempus non requirit, ut lex obliget, nec dubiû esse potest, etiam

etiam in Imperio, si id rei necessitas exigat brevius quàm duorum mensium tempus promulgationi concedi posse, & in solâ quandoque Curiâ satis promulgatam legem (præsertim si malitiosè, in provinciâ fieri, impediatur) censeri. Liberior in præscribendo modo ferendæ legis Ecclesiasticæ est Summus Pontifex, quàm civilis potestas, quæ quia à populo in Principem translata est, ab eadem certis conditionibus circumscribi potuit, non ita Ille, qui immediatè à Deo potestatem accepit, quâ proinde ut expedire judicaverit, uti liberè poterit. De facto ita se res habet, ut Pontificiæ Constitutiones pro toto orbe satis intelligantur promulgatæ, dummodo in Curiâ Romani Pontificis promulgentur, aut in corpus Juris referantur. Bimestre tempus etiam ut Canonica ejusmodi leges obligent requiri, tuta est opinio, juxta communem regulam in hac re consuetudine receptam, quòd standum sit, dispositioni juris civilis etiam in foro Ecclesiastico, si quando Canones nihil peculiare statuunt.

b Elapsis duobus mensibus à die factæ promulgationis in metropoli provinciæ, quoad leges Imperatorias, aut Romæ quoad leges Pontificias, non prius, obligantur subditi ad legis observationem; quod etiam verum est, etsi in legis notitiam ante duorum mensium lapsum quis devenerit, ponitur enim illud temporis spatium ad suspendendam obligationem legis, ut ante completum illud tempus non habeatur tantumquam sufficienter sancita. Colligitur id ex verbis cit: auctoritica ubi dicitur: *ut autem adhuc apertius causa delaretur, sancimus, si scripta fuerit eiusmodi lex, hanc post duos menses dati eius temporis valere*, ergo prius non valebat. Sed quid si etiam post duos menses, aliqui legem ignorent, an nihilominus lege obligabuntur? ita credo, si non in actu secundo, & quoad efficaciam certè in actu primo & quoad sufficientiam, nempe lex obligativam vim habet in omnes subditos, & operatur circa ipsos quantum potest; etsi ergo propter ignorantiam invincibilem non possit in tali homine de facto operari ad cul-

pam aut poenam (de facto inquam, de jure enim operaretur, unde etiam ignorantia probari debet, & in excusationem prætendi, nihil autem excusatione opus est, ubi nulla est obligatio, unde laicus non se debet excusare de non recitatis horis Canonicis, cum non obligetur) quæ scilicet non nisi liberè & scienter agenti imputatur; operatur tamen etiam de facto quoad contractus per legem irritatos, qui etiam ab ignorante contracti nulli sunt; per accidens ergo est in priore casu ex defectu scientiæ non posse vim suam in actu secundo legem exercere.

Non itaque simpliciter loquendo, vis obligandi in lege dependet à populi acceptione, sed quæ ad observationem, obligat & ad acceptionem; aliàs certè ultima & suprema potestas gubernandi etiam in Monarchiâ penes populum foret, non penes Principem. Quod cum maxime verum sit in Ecclesiasticis legibus Summi Pontificis, qui independenter à populo, immediate à Deo legislativam potestatem accepit; in supremâ tamen etiam potestate civili reperitur, si justas leges ferat, imò in omnibus legislatoribus, quatenus limitatam saltem suam potestatem leges ferendi non excedunt. Peccant ergo qui legem ab initio non acceptant, & potest suprema potestas poenis intentatis & illatis saltem ante exactum decennium à promulgatione legis ad ejus executionem cogere. quamquam suavis gubernatio tranquillitatis publicæ amans (nisi aliud gravis causa suadeat) tam constantem non acceptionem legis durius urgere non soleat, imò potius connivendo quasi permittere, ut posterius saltem, cum plerique legem non servant, eam impunè non acceptent, atque ita lex per modum contrariæ consuetudinis à Principe toleratæ tollatur. & tunc locum habebit illud quod l. 32. ff. de leg. dicitur: legibus nullâ aliâ ex causâ nos teneri, quam quòd judicio populi receptæ sint. item leges instituuntur, cum promulgantur, firmanur cum moribus utentium comprobantur. parum autem interest, si ve ea acceptatio fiat scripto,

sive

sive voce, sive usu & praxi unde l. de quibus. ff. de Leg. habetur, quid interest, suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis?

THESIS VI.

*Omnes homines debent esse legi
subjecti.*

q. 96. a. 5.

ERgo etiam ipse Princeps, Clerici ac laici, peregrini & viatores. sed diversimodè, quod hic explicandum.

Pareto legi quisquis legem sanxeris de ijs tantùm legibus intelligi debet, quarum rationes & conditiones ob quas sunt subditis scriptæ, non minùs in Principe, quàm in subditis locum habent. De his igitur loquendo, etsi Princeps supremus fuisset legibus quoad vim coactivam non subjiçatur, quæ enim alia potestas humana cogat nolentem, si supremam potestatem ipse habeat? & sic lege solutus sit, nemini subjectus: quoad vim tamen directivam ita tenetur suis legibus, ut eas transgrediendo peccet, non quia directè agat contra legem à se positam, neque tantùm ratione scandali, aut injuriæ damni conjuncti, sed quia contra dictamen legis naturalis agit, cum naturalis ratio dicat, *quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem uti debeat.* cap: cum omnes. de Constit: Illud tamen inde sequitur secluso scandalo, damno, injuriâ tertij, leviùs & rarò mortaliter peccare Principem si contra suas leges agat, nisi tamen ijsdem legibus conjuncta sit alia lex divina aut naturalis graviter obligans in conscientia.

Quid mihi de ijs qui foris sunt indicare? 1. Cor. 5. Ergo qui extra potestatem Principis legem ferentis sunt, lege ejus non obligantur. Ex quo fit primò legibus Ecclesiasticis Summi Pontificis omnes homines baptizatos adultos, ubi-

cunque terrarum degentes, & cujuscunque statûs seu conditionis existant, obligari, subjectionis enim hujus fundamentum character baptismalis est, qui etiam hæreticum & à fide Apostotam ab obligatione dictâ eximi non permittit. fit 2. legibus synodalibus Episcoporum nec teneri constitutos extrâ territorium, nec intra territorium secluso scandalo religiosos exemptos nisi in casibus à iure expressis. In prioribus locum habet illud, *quòd extra territorium ius dicenti non pareretur impune* l. ultimâ ff. de iurisd. omnium Jud: In posterioribus subiectio deficit. fit 3. nullam legem civilem totum universum, aut cujuscunque statûs seu conditionis homines, obligare, neque enim se tam latè cujuscunque secularis Principis potestas extendit, ut vel in omni loco, vel cuivis hominum statui imperet. Sed oritur hâc difficultas circa Clericos, utrum ij civilibus iustis legibus obligentur? *Cap. quamquam de censibus in 6. & c. nimis de iureiurando.* Immunitas Ecclesiastica divini juris esse dicitur. Ex quo ad positam difficultatem respondeo & dico 1. Nullis civilibus legibus, quæ Ecclesiasticæ immunitati vel directè vel indirectè contrariantur, obligari Clericos. directè contrariantur, quæ vel de materiâ spirituali aut Ecclesiasticâ directè disponunt, aut circa personas Ecclesiasticas in particulari & expressè, vel etiam circa temporalia ipsarum & Ecclesiæ bona versantur. indirectè autem quæ in propriâ quidem materiâ, ita tamen, disponunt, ut ex ejus observatione redundet aliquid contra propria jura aut privilegia Ecclesiarum aut Ecclesiastici ordinis. Neque in contrarium valet aut consuetudo aut præscriptio, quantumvis diuturni temporis, cum laici incapaces sint hujus potestatis; non etiam voluntaria subiectio ipsius Clerici, *per cap. significasti de foro competenti.* non etiam tacitus consensus Summi Pontificis. quomodo enim, ait non nemo, consuetudo, præscriptio, tacitus in hâc re consensus prætendi potest, cum per Bullam quæ singulis annis in die Ccenæ Domini in capite regni Ecclesiastici promulgata omnes Eccle.

Ecclesiæ subditos afficit, impediatur quoad hoc omnis consuetudo & præscriptio &c. Respondeo & dico 2. quantum ad alias leges civiles quæ indifferentes sunt pro omnibus, ejusmodi sunt leges taxantes pretia mercium, valorem monetæ, contractus irritantes, prohibentes extractionem pecuniæ aut rerum extra provinciam &c. quoad has, inquam, leges etfi Clerici quoad vim coactivam subjecti non sint, ijs tamen subduntur quoad vim directivam, non quasi directè obligati lege civili, sed quia civiles ejusmodi leges, per Canones approbantur, & quasi canonizantur quoad hunc effectum. Colliges hinc non teneri Clericum poenam civili lege taxatam in conscientia subire, ante proprii judicis sententiam, nisi ad eam solvendam teneatur lege Justitiæ. imò Ecclesiasticum judicem non teneri Clerico civilem legem transgredienti infligere poenam à civili lege taxatam, sed posse aliam pro suo arbitratu imponere.

Qui non subduntur potestati, non subduntur legi q. 96. a. 5. peregrini & viatores non subduntur potestati ejus loci; in quem adveniunt, vel quem transeunt, ergo nec subduntur legibus ejus loci; præsertim cum ex leges non obligent nisi membra & partes ejus communitatis; quod peregrinis & viatoribus non convenit, qui nec domicilium, nec quasi domicilium in eo loco habent, unde nec forum ejus loci sortuntur. *l. heres absens. ff. de judicijs.* Excipe nisi contractus; vel delictum, aut possessio rei de quâ quis convenitur, in alienum forum trahat litigantem. *cap. finali de foro competent.* item nisi lex specialiter sit lata propter viatores; aut ejus transgressio, in damnum loci per quem fit transitus, vergeret &c. Itaque ejusmodi viatores & peregrini in cæteris remoto scandalo, lege seu proprii domicilij, seu loci quem transeunt, ut libuerit, licitè utentur. poteritque adeò Italus Germaniam transiens tempore jejunii licitè comedere ova aut lacticia; poterit quis manè in proprio domicilio constitutus ubi jejunium est aut festus dies, cum in alium locum devenerit ubi jeju.

jejunij aut festi obligatio non est, carnes comedere, manuum labori insistere &c. aut contra ex proprii domicilij legibus, alibi degens non observato ejus loci jejunio, carnes comedere. Adde etiam clandestinum matrimonium contractum in loco ubi Tridentinum receptum non est valere, & à non incolâ ejus loci; non tamen contra, non enim valebit ejusmodi matrimonium in loco ubi Tridentinum est receptum, etsi celebretur ab incolâ loci ubi idem Concilium non servatur, rectè enim observant quoad hoc, contractus sequi leges & consuetudines loci, ubi celebrantur. Neque in his casibus etsi sponte & ex intentione susceptis, tam est aliqua fraus, quàm usus proprii juris.

THESES VII.

Consuetudo & est legum interpretatrix, & legem abolet^a & habet vim legis^b.

q. 97. a. 3.

NEmpe obligat, exponit, corroborat, abrogat usum, & consuetudo est vel præter, vel secundum, vel contra legem, si præter est, obligat vel interpretatur, si secundum legem confirmat, si contra, abrogat.

^a Ut consuetudo abroget legem debet esse primò consuetudo totius communitatis, vel certè partis majoris, senioris ejusdem communitatis, privata enim paucorum legem non imponit. 2. debet esse rationabilis, non ita tantum ut ne sit contra naturalem aut divinam legem, sed etiam ut probabilitate nitatur, saltem ab initio, quàm melius existimaretur, sic agere, quàm ut lex jubebat, etiam si postea nesciatur ea ratio, vel si vitio cepta, & contra legem receptam, postea tamen possit honestari. 3. debet esse bonâ fide, & legitimè præscripta: bona fides non erit, si Princeps rationabiliter contradi-

eradicat. Legitimè præscripta non erit, si non debitò tempore frequentati actus in usu fuerint. nempe si sit consuetudo contra Ius Canonicum 40. annorum spatio; contra civile inter præsentès decennio, inter absentes vicennio, quamvis non desint qui velint consuetudinem decem annorum contra legem tam Canonicam quàm civilem sufficere. quod totum intellige si Princeps consuetudinem ignoret, si verò sciat & conniveat, breviorè tempore opus erit, censebitur enim in eam consentire, & ita nolle ut contraria lex deinceps obliget; nisi constaret aliunde Principem ab inductione legis impediri. Si consuetudo dictis conditionibus careat, non est usus sed abusus, & pereum in legibus nihil mutatur.

b. Ad consuetudinem quæ vim habeat condendi leges, præter dicta requiruntur, ut actus frequententur sciente atque ad eò tacitè saltem consentiente Principe; sine scientiâ nempe ac voluntate Principis, lex non conditur. Item ut illi actus frequententur velut ex debito & obligatione; quod si ex liberâ devotione &c. frequententur, non exurget lex. ita frequentata ad pulsum meridianum v.g. angelica salutatio, non inducit legem; è contra, recitatio Breviarij inter Religiosos professos, nondum in maioribus ordinibus constitutos, induxit legem & obligationem.

T H E S I S V I I I.

In lege humanâ non potest dispensare nisi ille à quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit.

q. 97. a. 4.

Næque leges, neque Senatûs consulta ita scribi possunt, ut omnes casus et qui quandoque inciderent, comprehendantur, sed sufficiat ea, qua

H

ea, quæ plerumque accidunt contineri. l. 1. c. 10. ff. de legibus. quæ ratio est cur in particulari casu aliquando dispensatione opus sit. Potestatem dispensandi habet Legislator, & qui eandem potestatem habent cum ipso, ut successores & Superiores, vel ab ipso, ut quibus ipse eam commiserit expressè vel tacitè. Absque hoc Inferior Legislator in lege Superioris ordinariè dispensare non potest, non enim lex Superioris per Inferiorem tolli potest. fieri tamen id solet. 1. in rebus exiguis, festis, jejunijs. 2. in sæpe contingentibus, & cum dubitatur, an sit opus dispensatione Superioris, ita Episcopus declarare potest in dubio an sit opus dispensatione Summi Pontificis, vel etiam ipse dispensare. 3. in rebus ad suam tantum provinciam, spectantibus, sine præjudicio aliorum non subditorum. 4. in urgente casu magnæ necessitatis vel utilitatis, cum Superior adiri non potest. 5. cum lex Superioris indicat posse dispensari. Denique cum potestatem dispensandi legitime præscripsit, aut ipsi generatim ac perpetuò concessa est, tunc enim potestas sit ordinaria. Potestas dispensandi cum delegata est ab homine, refert utrum per modum puræ commissionis vel mandati in favorem certæ causæ vel personæ; an per modum gratiæ in favorem delegati concedatur. Si prior modo, tunc expirat cum eo qui concessit, si res adhuc integra sit. nisi dixerit, se id committere donec revocet, moriendo enim non revocat; aut nisi concessio potius ab officio profecta videatur, quàm ab homine, cum hoc enim officium non expirat. Si posteriore modo itaque absolute & generatim concedatur, latè interpretari debet, neque expirat morte concedentis, debet enim concessum à Principe beneficium esse mansurum, regulâ 16. in 6. secus si concedatur cum determinatione certæ personæ. Porro dispensat Legislator aliquando quidem expressè verbis, aliquando tacitè, facto nimirum aliquo ex quo voluntas dispensantis perspicui potest, quæ tamen dispensatio ut valida sit, requirit in dispensante scientiam ejus quod agitur, qui enim nescit, utique non

non consentit. Itaque qui sciens & dispensandi potestatem habens, irregularem ad confessiones excipiendas exponit, qui illegitimo litteras dimissoriales ad ordines suscipiendos dat, tacite dispensare censetur; secus si id nesciat, quantumvis si id sciret certò facturus crederetur. Ergone, ais, si excommunicatus, aut non approbatus ab ordinario, sed ignoratus, confessionibus excipiendis applicetur, omnis absolutio irrita erit? dico quòd non: ad vitanda scandala, & gravissima inde emergentia incommoda, locum tunc habet id, quod argum. I. Barbarius ff. de officio Prætorum habetur: quòd error communis cum titulo præsumpto ius facit, iurisdictionemque tribuit, *etsi occultum subsit impedimentum ex iure positivo proveniens*.

THESIS IX.

Qui sine causâ dispensat, aut fidelis non est in dispensatione, aut imprudens.

q. 97. a. 4.

In fidelis quidem est, ait S. D. quia non habet intentionem ad bonum commune, quod scilicet requireret partem non dissidere à toto, & alijs partibus: imprudens autem, quia rationem dispensandi ignorat. Causa igitur ad dispensandum iusta vel requiritur, pietatis, necessitatis vel utilitatis; quæ etiam accipi potest ex personæ petentis dispensationem meritis, scientiâ, dignitate, nobilitate, famâ &c. in ejusmodi enim casibus commune præceptum non erit conveniens huic personæ: quia vel per hoc impediretur aliquid melius, ut etiam induceretur aliquod malum, art. cit. Quòd si nulla sit dispensandi causa, distinguere oportebit: vel enim dispensat inferior in lege Superioris & tunc dispensatio & illicita erit & invalida (nisi habeat dispensans plenitudinem potestatis) qui enim excedit limites commissæ potestatis nihil facit. vel dispensat Superior in propria

priâ lege, & tunc valida quidem est dispensatio, sed illicita
 saltem sub peccato veniali; si tamen absit scandalum, auc-
 notabile aliorum damnum. quòd si verò Superior secum eti-
 am in propriâ lege dispenset sine omni causâ, invalidè etiam
 id faciet, quia ipsius obligatio ad legem nascitur immediatè
 ex jure naturæ, in quo dispensare non potest. Quid autem
 si iusta ac debita dispensatio denegetur? certè adhuc fas non
 erit legem transgredi, nisi epikia succurrat. Sed quando cau-
 sa subsistere debet, ut valeat dispensatio? quod intellige de
 causâ principaliter movente ad concedendam facultatem di-
 spensandi, & de totaliter manente vel cessante, si enim cessa-
 vit ex parte solùm, procedere videtur dispensatio. Dico igitur
 oportere ut subsistat causa tam tempore datarum littera-
 rum, quàm etiam ipsius dispensationis exequendæ seu faci-
 endæ per alium; unde si causa absuit cum daretur facultas di-
 spensandi, utroque casu nihil agitur. Alias cum immediate
 facta fuit dispensatio, sufficit dummodo tunc causa adfuerit,
 nec redit obligatio, etsi deinde causa dispensandi cessarit,
 modò materia dispensationis non habeat partes successivas, ut
 jejunium quadragesimæ, tunc enim etiam dispensatio cense-
 tur successiva, & expirare cum causâ, ut cum labore, mor-
 bo &c. Denique ut dispensatio sit concedenti voluntaria, cau-
 sa etiam cognitio requiritur, unde cum veræ causæ vel cir-
 cumstantiæ necessariæ tacentur, neque aliunde Superior de
 his habeat notitiam; cum item narrantur falsæ causæ, quibus
 principaliter moveatur Superior, aut sic impellatur, ut veri-
 tate cognita omnino non dispensaret, vel circumstantiæ, quæ
 intrinsecè se habent ad rem postulatam falsæ proponuntur,
 postulata dispensatio subreptitia est. Quòd si omnia fide-
 liter & debito modo proposita sint, & tamen error aliquis in
 litteras concessionis irrepsit, videtur is dispensationem non
 impedire, etsi aliquando circa qualitatem pertinentem ad rei
 substantiam versetur; quia de intentione Superioris dubita-
 ri non potest.

T H E S I S X.

Privilegium est quasi privata lex.

q. 96. a. 1. ad 1.

POSTquam ergo de legibus actum est, juvat etiam breviter de Privilegij *divisione* ^a *formâ* ^b *effectu* ^c *cessatione* ^d aliquid dicere. Describitur aliquando privilegium quod sit constans & durabilis gratia à Superiore concessa personæ vel loco &c. agendi quippiam contra vel præter legem. brevius *in c. Abbate de verb. signif.* lex privata speciale aliquid indulgens.

^a Potissima Privilegij divisio est in *reale* & *personale*. Omne quidem privilegium ultimatè saltem refertur in gratiam hominis, sed aliquando immediatè videtur cadere supra rem aliquam quasi distinctam à personâ, ut cum datur intuitu rei, negotij, loci, dignitatis &c. aliquando immediatè conceditur personæ ratione sui. hoc vocatur privilegium personale, quod cum personâ extinguitur; illud reale, quod ad hæredes transit, & cui coheret, accum eadem expirat. Si dubium sit, utrum privilegium sit reale an personale, refert utrum illud sit purum beneficium, & favorabile, an verò odiosum contra jus causæ, aut cum præjudicio tertij; si prius censei poterit reale, tunc enim beneficium Principis latè est explicandum; si posterius, judicabitur velut personale, cum odia sint restringenda. nisi tamen ratione possessionis, vel majoris probabilitatis in favorem illius partis quæ possidet, vel pro quâ fiat major probabilitas, sit judicandum. Adhuc privilegium dividitur in *merè gratiosum*, quod solâ liberalitate Principis non habet ratione meritorum datur. in *remunerativum*, quod in præmium conceditur; in *conventionale*, quod datur cum obligatione alicujus recompensationis. Iterum in favorabile & odiosum, publicum & privatum, affirmativum & negativum, in ordine ad forum tantum internum conscientiæ, & externum contentiosum &c.

6 Privilegium aliquando datur *motu proprio* & ex mera liberalitate Principis, aliquando *ad instantiam* supplicantis vel alterius. Priore modo datum, intra eandem verborum proprietatem ampliari potest ubi præjudicium tertij non intervenit; semper est validum etiam si Superior in re vel circumstantiâ gravi sit deceptus, dummodo non falsæ causæ expressio faciat illud esse contra intentionem Principis, quâ scilicet rectè explicatâ Princeps non fuisset eam gratiam concessurus; quod intellige de eâ falsitate, quæ tollit objectum in quod substantialis Principis consensus cadere debuit. Nunquam tamen censetur dari Privilegium *motu proprio*, nisi hoc exprimatur. Aliquando datum privilegium *ad instar* alterius scilicet antea concessi, quod est velut exemplar posterioris, hoc tamen privilegium *ad instar* non augetur cum exemplari nisi expressè dicatur, neque destruitur. Sed quid si tempore concessionis hujus privilegij exemplar nullum extet, arbitror si concessi favores speciatim explicentur, errorem non extantis exemplaris nihil privilegio obesse, non enim particula *sicut* vel *instar* in his est conditionalis, sed demonstrativa, quâ demonstratione non eges, si gratia concessa satis exprimatur, ne concessio sit inutilis. Interdum privilegium conceditur *per communicationem*, quod non intellige cum dependentiâ unius ab alio tanquam accessorij à principali, sicut privilegia concessa Religioni communicantur Novitijs &c. sed quod per omnimodam æquiparantiam & pariformitatem datur, ac si tibi primò concessum fuisset, istud privilegium saltem quoad effectum non videtur differre ab eo quod est *ad instar*, cum uterque concedendi modus in gratiâ Principis ponitur, non diversa conceduntur, sed vel omnis dubietas & tergiversatio tollitur, vel major concedentis affectus ostenditur. Huc spectare potest *confirmatio privilegij*, fit vel *in formâ communi* vel *ex certâ scientiâ*, & distinctâ privilegij notitiâ, quod & tunc fieri censetur, cum tenor privilegij inseritur confirmationi. Priore modo nihil admodum novi operatur, corroboratur, autem.

autem si Superior concedentis confirmet. Posteriore modo vim habet novæ concessionis, ut & validum fiat, si antea fuisset invalidum. Excipe nisi per subreptionem aut fallaciam tale fuisset, aut nisi sit revocatum ab homine & non jure communi, tunc enim opus est expressè fieri mentionem ex certâ scientiâ ipsius invaliditatis.

c Tria potissimum operatur privilegium. 1. privilegiato confert gratiam vel aliquid agendi, quod aliàs non liceret, vel novo titulo agendi. 2. obligat alios ut ne quis in datâ sibi gratiâ impediatur. 3. derogat juri, si quod sit contrarium nisi ipsum jus clausulam habeat derogatoriam privilegij, non expressam in concessione privilegij. Quaritur porro, quando, ubi, ejusmodi effectus operetur privilegium? dico 1. privilegium *proprio motu* concessum ordinariè respectu privilegiati, effectum suum non sortitur, nisi postquam, ipsi innotuit, tunc enim valet illud, quod *in viro beneficium non datur*. respectu tamen aliorum, quibus virtute talis privilegij obligatio imponitur præstandi immunitatem privilegiato, etiam antequam privilegiatus id sciat, effectum sortiri potest. Privilegium *ad instantiam* petentis per Procuratorem, per litteras, statim per se loquendo effectum suum habet, quamprimum conferens annuit, vel voluntatem suam significavit, etsi privilegiatus ipse ignoret, robur enim suum statim habet post mutuum petentis & concedentis consensum. verum est de gratiâ quæ non in actione, sed in jure acquirendo consistit, nam actionis praxis, antequam de privilegio constet, sæpè difficilis est & periculosa. Dixi per se, nam in particularibus casibus quibusdam statutum est, ut nihil operetur privilegium, nisi litteræ sint expeditæ. Privilegium quoque per modum legis datum ad remunerandum benè meritos, statim à promulgatione valebit, etsi ignorent privilegiati. Dico 2. si Privilegium simpliciter sine determinatione aut motivo ad certum locum detur, licebit eo uti ubique intra territorium concedentis, non extra, nisi in materiâ extra illud non prohibita.

bità, vel prohibità quidem jure communi, sed non particulari statuto ditionis externæ. hoc enim casu non utitur quis privilegio sed ejus effectu, ut à quo semel est agendi impedimentum ablatum, ubique sine impedimento id agat.

d. Tripliciter ferè privilegium cessat, expiratione, revocatione, renunciatione. Expiratio fit cùm tempus vel conditio sub quâ privilegium concessum erat, finita est. item cùm principale motivum concessionis ita cessavit ut usus privilegij deinceps incipiat esse noxius, illicitus absurdus. denique si privilegium datum sit cum limitatione restringente usque ad mortem concedentis, ut si dicat, donec voluero, ad nostrum beneplacitum, tunc enim finitur morte concedentis. alias simpliciter jam obtentum non cessat. Revocatione cessat cùm privilegium gratuitum subdito contra vel præter jus aliquid faciendi concessum, justâ ex causâ à concedente, vel ejus successore aut Superiore revocatur. unde non ita potest revocari privilegium per contractum onerosum, aut in remunerationem datum sine gravi necessitate. non etiam datum, non subdito, ab eoque acceptatum, nisi privilegium tandem censeatur graviter perniciosum &c. Fit porro revocatio privilegij, vel *expresse* per clausulam *non obstantibus privilegijs*, quæ tamen clausula non includit privilegia juri communi inserta, per contractum concessa, vel sic data, ut revocari non possint sine mentione expressâ, vel *tacitâ* & in actu exercito. quod fieri potest. 1. per legem communem si privilegia specialia sint, nec munita per clausulam specialem, vel data in favorem pietatis. 2. per mandatum particulare; si non sint specialia; vel cùm etiam hæc expresse revocari dicantur, si contra hoc ipsum non fuerint singulariter munita v. g. per clausulam *non obstantibus sub quâcunque verborum formâ concessis*. 3. per privilegium speciale, hoc enim semper derogat generali, seu priùs concessio seu posterior; quod si utrumque sit æquè commune, valebit priùs concessum nisi fuerit insertum juri communi, quod Superior nosse censetur. 4. per sententiam privile-

gio contrarium, quæ non tam est revocatio, quàm reprobatio & rejectio privilegij. Denique renunciatio privilegium cessare facit expressè per *liberam renunciationem* privilegiari, si tamen ipse sit adæquatum subjectum privilegij. Tacitè per *abusum*, ut si Privilegiatus excedat facultatem concessam sub colore privilegij, si eâdem utatur ad peccatum vel injuriam alterius, vel directè contra finem privilegij; tunc enim poenam revocationis meretur. Per *usum contrarium*, ut si is qui privilegio renunciare potest, ultro & absque protestatione se subjiciat obligationi, tunc enim saltem secundùm quid, videlicet ut non profit in præsentì negotio, amittit, quod si fiat contra eum præscriptio, denique totum perdit. Per *non usum*, privativum scilicet (nam negativus si nulla nempe se offerat exercendi privilegij occasio nihil mutat) cessat privilegium, si certum exercitium privilegij à jure præscriptum & determinatum non observetur. maxime autem si privilegio oneroso alijs, cùm posses non utaris, illique contra te legitimo tempore præscribant. Aliàs privilegium nemini onerosum, extra casus in jure expressos per solum non usum non amittitur.

*Legislatori Supremo DEO Honor &
Gloria.*

APPROBATIO.

Regula Morum lex est : hinc qui non
benè novit leges, haud benè vivere
potest. Cui ergo benè vivere cordi est, legat
hanc doctissimam disputationem, in quâ pul-
chrâ Methodo & doctrinâ legis Natura
optimè explicatur, Salvâ in omnibus lege
Fidei & Morum.

P. CAROLVS ex Monte sancto Ill.^{mi}
& Rev.^{mi} Archiepiscopi Con-
siliarius, Universitatis Procan-
cellarius.